

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
UNIVERSITY OF BANJA LUKA

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
FACULTY OF PHILOSOPHY

**ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСКА ОБИЉЕЖЈА ТЕРИТОРИЈЕ ГРАДА ПРЊАВОР У
ФУНКЦИЈИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ АМБИЈЕНТАЛНЕ НАСТАВЕ ПРИРОДЕ И ДРУШТВА**

МАСТЕР РАД

Ментор:

Проф. др Славиша Јењић

Кандидат:

Дарио Влајић

Бања Лука, 2023.

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
UNIVERSITY OF BANJA LUKA

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
FACULTY OF PHILOSOPHY

**NATURAL GEOGRAPHICAL FEATURES OF THE TERRITORY OF THE CITY OF
PRNJAVOR, WITH THE PURPOSE OF IMPLEMENTATION OF ENVIRONMENTAL
EDUCATION IN TEACHING SCIENCE AND SOCIAL STUDIES**

MASTER'S THESIS

Mentor:

Prof. Dr Slaviša Jenjić, associate professor

Candidate:

Dario Vlajić

Banja Luka, 2023.

Подаци о ментору: Проф. др Славиша Јењић, ванредни професор, ужа научна област Методика разредне наставе, датум посљедњег избора у звање 29.03.2018. године, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци.

Назив мастер рада: Природно-географска обиљежја територије града Прњавор у функцији реализације амбијенталне наставе природе и друштва

Резиме: У раду су наведена и описана најинтересантнија природно – географска обиљежја која се налазе на подручју града Прњавора. Такође и она која су из њих проистекла а која би по свом облику, дјеловању и сврси могла да послуже у функцији реализације амбијенталне наставе природе и друштва, као и свих осталих наставних предмета. Наведене су природне, географске и друштвене карактеристике града Прњавор. У њима је описан његов настанак, планине, путни правци, ријечни сливови, као и образовни, вјерски и културни објекти и установе. Такође, оно што је наведено а по чему се град Прњавор издваја су ергела липицанера „Вучијак“, црква брвнара из XIX вијека, термални извори бање Кулаши, рекреациони парк-шума „Борик“, као и многобројна излетишта прилагођена ученицима основношколског узраста. Наведен је значај изучавања предмета Моја околина и Природа и друштво у разредној настави. Описана је амбијентална настава као један од модела наставног рада који је могуће реализовати на једној од наведених локација на подручју града Прњавор која чине његова обиљежја. Из важећег Наставног плана и програма за наставне предмете моја околина и природа и друштво од 1. до 5. разреда издвојене се наставне јединице које је могуће реализовати путем амбијенталне наставе кроз наведена обиљежја. Наглашена је потреба за учесталијом примјеном амбијенталне наставе у наставном процесу при реализацији наставних садржаја.

Кључне ријечи: Прњавор, амбијентална настава, природа и друштво, моја околина

Научна област: Друштвено – хуманистичке науке

Научно поље: Методика разредне наставе

Класификациона ознака: (CERIF šifrarnik): S 270 Педагогија и дидактика

Тип одбране лиценце Креативне заједнице: Ауторство – некомерцијално – без прерада (CCBY – NC – ND)

Mentor information: Slaviša Jenjić, PhD, associate professor, narrow scientific field – The methodology of primary school class teaching, the last election in the title on March 29, 2018, The Faculty of Philosophy, University of Banjaluka.

Title of Master's thesis: Natural geographical features of the territory of the City of Prnjavor, with the purpose of implementation of environmental education in teaching Science and Social Studies

Summary: The most interesting natural geographical features of the area of the City of Prnjavor are mentioned and described in the thesis. The features which came from them, and which could also be useful in the purpose of implementation of environmental education in teaching Science and Social Studies, as well as all the other subjects, are also described. The natural, geographical and social features of the City of Prnjavor were also mentioned. Its genesis, mountains, road routes, river basins, as well as educational, religious and cultural buildings and institutions are also described in the thesis. Some of the most important features of the City of Prnjavor, those which make the city special, are mentioned, for example the Lipizzaner Stud Farm "Vučijak", an old hut-church from the 19th century, the thermal springs of the Kulaši Spa, the recreational park – forest "Borik", as well as a lot of excursion sites, suitable for primary school children. The importance of studying the subjects My Environment and Science and Social Studies in class teaching is stated. The environmental education is described as one of the models of teaching which can be implemented at one of the mentioned locations in the area of the City of Prnjavor and its features. The teaching units which can be implemented through the environmental education, through the mentioned features are extracted and prepared from the current Curriculum for the subjects My Environment and Science and Social Studies from first to fifth grade. The need for more frequent use of environmental education in teaching and implementing the teaching contents is emphasized.

Keywords: Prnjavor, environmental education, Science and Social Studies, My Environment

Scientific area: Social and Humanistic Studies

Scientific field: The methodology of primary school class teaching

Classification markings: (CERIF codebook): S 270 Pedagogy and Didactics

Type of licence defense of Creative Community: Autorship – noncommercial – without adaptation (CCBY-NC-ND)

САДРЖАЈ

УВОДНА РАЗМАТРАЊА.....	7
МЕТОДОЛОГИЈА ПРОУЧАВАЊА	9
Проблем и предмет проучавања	9
Циљ и задаци проучавања	9
Организација и реализација проучавања	12
Значај проучавања.....	12
ГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРЊАВОРА.....	13
Настанак Прњавора и његово име	13
Географски положај Прњавора	15
Ријечни слив	16
Планине које припадају граду Прњавору	21
Најважнији путни правци.....	23
Образовне установе у Прњавору	25
Култура и установе културе	26
Вјерски објекти прњаворског краја	27
Црква Брвнара – Палачковци	29
Ергела Вучијак	30
Бања Кулаши.....	31
Излетишта на подручју града Прњавор	33
Привреда и индустрија	34
ПРИРОДНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРЊАВОРА.....	36
Богатство животињског свијета	36
Различитост биљног свијета	37
НАСТАВНИ ПРЕДМЕТ ПРИРОДА И ДРУШТВО	39
Историјски развој наставе природе и друштва	39
Значај наставе моје околине и природе и друштва	42
Садржаји учења наставе моје околине.....	43
Садржаји учења у настави природе и друштва	56
АМБИЈЕНТАЛНА НАСТАВА.....	67
Појам амбијенталне наставе	67

Ефекти примјене амбијенталног учења	68
Посјета	70
Излет	71
Школа у природи – облик амбијенталне наставе	71
ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	73
ЛИТЕРАТУРА	75
ПРИЛОЗИ.....	77
ПРИЛОГ 1. План једнодневног излета ученика.....	77
Прилог 2. Елаборат о реализацији школе у природи.....	80

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Трагајући за наставним моделима, методама и облицима рада у наставном процесу који својом примјеном код ученика остварују трајна и функционална знања, препознали смо амбијенталну наставу као један од наставних модела којом се таква знања остварују. У свом наставном раду са ученицима, увидјели смо да су код већине ученика знања која остварују у наставном процесу краткотрајна и да углавном трају док се врше писмене или усмене провјере знања из неке наставне теме одређеног наставног предмета. Иако се у настави потискује фронтални облик рада и све чешће се користе разни наставни облици и методе рада и даље је основни извор знања уџбеник. Користећи се само уџбеником као извором знања, ученици остварују репродуктивно учење које је углавном краткотрајно и није функционално. Примјеном амбијенталне наставе ученици се оспособљавају за коришћење различитих извора знања, као и на саму примјену стечених знања у свакодневном животу. Вођени мишљењем да рад ван учионице код ученика ствара осјећај слободе, неспутаности, радозналости и жеље за истраживањем као и да омогућује више извора знања, одлучили смо да се у овом раду бавимо природно-географским обиљежјима града Прњавор који би били у функцији реализације амбијенталне наставе из појединих (или свих) наставних предмета. Град Прњавор карактерише мноштво природних, културолошких, привредних и друштвених обиљежја. Сва наведена обиљежја су потенцијални извори знања у наставном процесу. Потребно их је препознати и креирати наставу која би њиховим проучавањем, истраживањем и посматрањем квалитетније остварила очекиване планиране исходе код ученика. У раду ћемо навести нека од тих обиљежја која је могуће повезати са наставним јединицама (и садржајима), односно, гдје би се могла реализовати амбијентална настава појединих наставних предмета. Сматрамо да би се путем амбијенталне наставе могао реализовати интегративни наставни дан у којем би сви наставни предмети имали исту тему (тематски дан), а која би била управо једно од наведених обиљежја које ћемо детаљније навести и описати у даљем раду. Битно је напоменути да је све наставне предмете могуће реализовати путем амбијенталне наставе, односно њихове наставне јединице.

ГРАД ПРЊАВОР

Слика 1 Границе катастарских општина града Прњавора

Извор: Републичка управа за геодетске и имовинско-правне послове, подручна јединица Прњавор

МЕТОДОЛОГИЈА ПРОУЧАВАЊА

Проблем и предмет проучавања

Неспорна је чињеница да се у многобројним срединама налазе интересантна и вриједна мјеста у којој ученици могу да стичу знања и упознају природу, а све то доприноси већем квалитету стечених знања. Такве седине треба користити на начин да се садржаји учења у настави повезују са појавама у природи и друштвеној средини. Једна од таквих средина јесте и територија града Прњавора. Бројне природне и друштвене карактеристике ове заједнице омогућавају реализацију наставне у ваншколском простору. Различити амбијенти које смо анализирали омогућавају да се организују и реализују посјете и излети као модалитети амбијенталне наставе. У сваком дијелу наше републике постоје значајна природна и друштвена обиљежја која у настави треба користити, тако да их ученици посјете и непосредно усвајају знања. Знајући за то, ми смо се определијели да *проблем* овог проучавања дефинишемо као реализација амбијенталне наставе у природно-географском окружењу. Међутим, како смо већ нагласили, велики број ових обиљежја у окружењу не можемо представити у једном оваквом раду. Зато смо се одлучили да анализирамо и прикажемо неке могућности за амбијенталну наставу у једној локалној заједници. Дакле, дефинисали смо *предмет* проучавања као природно-географска обиљежја територије града Прњавор у функцији реализације амбијенталне наставе природе и друштва.

Циљ и задаци проучавања

Према дефинисаном проблему и предмету проучавања поставили смо циљ и задатке проучавања. *Циљ* је истражити и описати мјеста погодна за реализацију амбијенталне наставе која се налазе на територији града Прњавор.

У складу са циљем истраживања постављени су и задаци:

1. Описати географске карактеристике града Прњавора,
2. Приказати друштвени развој града Прњавора,
3. Представити природно-географска обиљежја територије града Прњавора која су погодна за реализацију посјета и излета,
4. Приказати студију случаја амбијенталне наставе природе и друштва на примјеру једног одјељења.

Методе проучавања

За успјешну реализацију постављеног циља и задатака истраживања неопходно је урадити адекватну теоријску анализу релевантне документације, објављених радова, географских карата, слика и слично. То значи да смо користили методу анализе садржаја (анализа теоријских извора и анализа докумената). Тачније, у првом дијелу истраживања је коришћена анализа званичних докумената које смо добили у администрацији града Прњавор, као и научних и стручних радова и књига објављених и доступних јавности, те посебно радова у вези са педагошким и дидактичко-методичким специфичностима и вриједностима амбијенталне наставе. Након урађене анализе, приступили смо, у складу са дефинисаним циљем и задацима истраживања, синтези свих анализираних извора у једну цјелину. С тим у вези, истраживање је засновано на методи студија случаја. О студији случаја детаљно пише Партало у необјављеној докторској дисертацији. Што се тиче самог термина, Партало (2020) наводи, да иако се најчешће у терминологији наводи студија случаја, у изворима се могу наћи и друге синтагме као што су: историја случаја, метод случаја, запис или снимак случаја, контрола случаја, истраживање случаја, испитивање случаја, истраживање засновано на случају, преглед случаја, извјештај о случају и анализа случаја. Домаћи аутори су определијели за термин студија случаја. Студија означава истраживање (студирати = истраживати, проучавати, изучавати). Случајеви се могу истражити и као примјери који потврђују или оспоравају неку теорију. Случајеви могу бити интересантни за истраживаче и због њиховог историјског или културног значаја. Према Парталу, одговор на питање ко или

шта може бити случај, може допринијети разумијевању обима и садржаја самог појма студија случаја. Аутори наводе да случај може бити: појединац, група, организација или институција, локална заједница, култура, феномен, шира заједница, догађај или дешавање, програм или пројекат. Анализа схватања о појму случај указује на следеће: случај је хеуристички, промјенив, транспарентан и итеративан феномен; случај је парадигматски идисциплинарно детерминисан; случај по својим својствима може бити и емпиријски и теоријски или комбинација емпиријског и теоријског. Постоји мноштво дефиниција студије случаја а ми ћемо издвојити само неке од њих. Партало пише према (Merriam, 2020) да студије случаја дијеле основна својства других квалитативних истраживања, прецизирајући да је истраживач главни инструмент прикупљања и анализе података, да се истраживачки налази индуктивно изводе из података, те да је крајњи продукт студије случаја богат опис (Партало, 2020). Одређен број аутора, уочавајући комплексност и проблеме у вези са појмовним одређењем студије случаја, наводи „уопштеније“ дефиниције. Даље, према Парталу, наводи се да (Flyvbjerg, 2011) сматра да је то корисно рјешење нарочито ако дефиниција обухвата кључне захтјеве у контексту истраживања. Он као добар примјер такве дефиниције наводи Меријам-Вебстер дефиницију у којој се наводи да је студија случаја интензивна анализа засебне јединице (попут особе или заједнице) која наглашава развојне факторе у односу на околину (Merriam-Webster Online Dictionary, 2009). Студија случаја је свеобухватна и јединствена истраживачка стратегија (или врста истраживања), заснована на различитим парадигматским, дисциплинарним и епистемолошко-методолошким полазиштима, којој је својствено интензивно и цјеловито истраживање случаја (или случајева) у ограниченом контексту с циљем његовог описа, тумачења или објашњења, или шире, изградње нових или тестирања постојећих теорија (Партало, 2020).

Организација и реализација проучавања

Како бисмо успјешно дошли до постављеног циља проучавања, а уједно и одговорили на презентоване задатке, било је неопходно да се изврши адекватна организација проучавања. Она је захтијевала да се анализирају различити документи, научна и стручна литература, и да се најважнији подаци у форми синтезе представе у раду. Истовремено смо посјетили нека од најинтересантнијих средина, поједине фотографисали и представили у раду. Уједно смо на одређеним локацијама са ученицима реализовали посјете и излете као облике амбијенталне наставе.

Значај проучавања

Ово проучавање сигурно може имати значај за све оне који се баве васпитно-образовним радом, али и широј друштвеној заједници. Стога, овај рад има теоријски, практични и друштвени значај.

Теоријски значај се огледа у чињеници да смо анализирали различите изворе литературе (градске и републичке документе, методике наставе прориде и друштва, стручне и научне чланке), а затим све заједно објединили у једну цјелину. На тај начин дајемо одговарајући двосмјерни допринос теорији. Први, представљамо природно-географска обиљежја града Прњавора, а други ближе описујемо значај и потребу реализације амбијенталне наставе у овој и другим срединама.

Практични значај је препознатљив по томе што дајемо смјернице за амбијенталну наставу на прњаворском подручју. На тај начин олакшавамо планирање, припремање и реализацију амбијенталне наставе свима онима који у будућем времену буду организовали овакав вид наставе.

Друштвени значај је посебно важан. Ширу друштвену заједницу, на овај начин, упознајемо са многобројним знаменитостима које се налазе на подручју града Прњавор. Представићемо природне љепоте овог краја, али и развој образовних, културних, вјерских, привредних и других субјеката који овдје постоје.

ГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРЊАВОРА

У овом дијелу рада ближе ћемо приказати најважније карактеристике које се односе на географски положај Прњавора. Како бисмо исто јасније представили текст смо подијелили на неколико мањих цјелина.

Настанак Прњавора и његово име

За најранија насељавања Прњавора нема потпуних података. Здравко Недовић у књизи „Прњавор и његова околина“ наводи да када је прављена жељезничка пруга Добој – Бања Лука, дошло се у непосредној близини бање Кулаши до података о најстаријим насељима човјека у овом крају. На удаљености око пола километра од бање Кулаши на брежуљку Лушчић пронађено је људско насеље. То је дало повода за археолошке радове. Испитивања су показала да је на овом подручју живио крапински човјек, највјероватније из краја леденог доба. Крапински и неандерталски човјек врло су слични јер потичу из истог временског периода. Поред поменутог налазишта, познато је налазиште у селу Поповићима и на неколико мјеста у селу Штрпци. Подручје панонске низије насељавали су Стари Словени од III до прве половине VII вијека. Недовић даље наводи да, у вријеме када су се Словени насељавали постепено али и трајно на Балканско полуострво, оно се налазило под византијском влашћу. Због тога је византијска историографија оставила извјестан број вјеродостојних извора о досељавању Словена на подручје и територију данашњег Прњавора. О старим Словенима и њиховом досељавању на Балкан писао је у прошлом вијеку историчар Павле Шафарик. Он наводи да се у наше крајеве, на Балкан доселило око двјеста словенских племена. Једно од тих племена Друговић или Драговић дошло је у VI вијеку на ово подручје и трајно се настанило поред магистралног пута Прњавор – Бања Лука. На том подручју се данас налази село Друговићи, чије име асоцира на име поменутог словенског племена. Што се тиче религије, познато је да су Словени били пагани, вјеровали су у више богова. Хришћанство су примали са Истока и са Запада, зависно од тога гдје су живјели. Већина балканских Словена, сматра се и са нашег подручја, хришћанство су примила од ученика

Тирила и Методија. Неколико вијекова касније током освајачких ратова Османлија подручје града Прњавор пало је под турску власт. У том периоду вршена је исламизација и поједино становништво примило је ислам за вјеру. У XIX вијеку у складу са политиком владајуће Аустроугарске, на подручје Прњавора доселио се велики број припадника различитих нација: Италијана, Украјинаца, Чеха, Словака, Нијемаца, Мађара, Јевреја, Рома и других народа. Каснијим пописима становништва утврђено је да су ове просторе насељавали становници деветнаест различитих националности. Из тог разлога, на подручју града Прњавор се налази неколико богомоља различитих религија.

Што се тиче самог имена, значење ријечи Прњавор према Здравку Недовићу, могуће је тумачити на више начина. За ову ријеч и њено тумачење везано је више варијанти. Недовић наводи да постоје три пута, три начина или тумачења у настанку имена овог мјеста. Име Прњавор на подручју бивше Југославије врло је распрострањено и постоји изузетно велики број насеља са тим именом. Разлог томе је што су манастирски посједи добили име Прњавор, па су мјеста која су настала на манастирским посједима носила тај назив. То је један од начина како је град Прњавор добио име. Други начин, тумачење или пут јесте да уколико неко започне нови живот, негдје се скраси, наш народ је имао израз спрњаворити се. Израз спрњаворити се узима се искључиво због тога што се вјерује да су они који су се негдје населили без претходне припреме, сиромашни људи, били људи у дроњцима и прњама или бескућници. Према трећем тумачењу назив насеља Прњавор потиче као изведена ријеч од домаће ријечи „пронија“ која означава човјека који чува манастирски посјед. Ова ријеч је наводно први пут споменута 1843. године у православној цркви званој „Ћелија“ (црква брвнара у Палачковцима). У Византији је постојао земљишни посјед прониа. Носиоци или власници ових посједа звали су се пронијари. У средњем вијеку феудалне посједе су имале цркве и манастири. Ово се нарочито види у књизи проф. Ст. Станојевић: „Средњовјековне српске повеље“. Пронијар је постојао и у турском периоду. То је био човјек који је по договору чувао манастирски посјед, а земљу је обрађивао. Постоји мишљење код извјесног броја људи који се баве упоредним проучавањем домаће и стране лексике да је ријеч пронијар временом прешла у ријеч прњавор. Која од наведених варијанти је довела до имена Прњавор остаје непознаница, али свака од наведених има смисла и своје упориште у тумачењу.

Географски положај Прњавора

Град Прњавор налази се у сјеверозападном дијелу Републике Српске. Према подацима из документа „Стратегија развоја општине Прњавор за период 2022-2028.“ налазимо да Прњавор заузима површину од 631,45 km² и обухвата плодне долине ријека Укрине, Вијаке и Лишње. Смјештен је између планина Мотајице (Оштра главица 625 m н.в.) на сјеверу и Љубића (Свињар 594 m н.в.) на југу. Према дигиталном моделу терена (ДМТ) из 2012. године надморска висина територије града Прњавор се креће у распону 110 – 594 m надморске висине, а просјечна висина износи 219 m. Низијски терени (испод 200 m) чине 44.47 %, брежуљкасто – брдовити (200 – 500 m) 55.28 %, а планински терени (изнад 500 m) свега 0.25 % територије града.

По свом географском положају, који карактерише обод Панонске низије, простор града Прњавора има одлике умјерено-континенталне климе. Регионално посматрано припада простору бањалучке регије и граничи са сљедећим градовима/општинама: Дервента, Добој, Лакташи, Србац, Теслић и Челинац. У макрорегионалном смислу налази се на правцима великих саобраћајних токова од сјевера ка југу (из континенталне Европе према Јадранском мору). Територију града пресијецају веома важни путни правци, који ову локалну заједницу повезују са њеним ближим и даљим окружењем (магистрални пут М16.1 Клашнице-Прњавор-Дервента, регионални пут Р476 Челинац-Прњавор, регионални пут Р474 Добој-Прњавор-Србац), а дјелимично уз ријеку Укрину, на јужном дијелу, пролази жељезничка пруга Бања Лука – Добој – Сарајево – Плоче). Територијом града Прњавора пролази и аутопут „9. јануар“ у приближној дужини од 38 километара.

Најзначајнији природни ресурси града Прњавора су пољопривредно земљиште и шумско богатство, а мањим дијелом хидропотенцијал и минерална налазишта. Укупна површина пољопривредног земљишта на подручју града износи 42 966 ha или 68,2 % укупне територије. У структури пољопривредног земљишта учешће обрадивих површина износи 91,9%, а обрадивим земљиштем преовлађују оранице и вртови са 89,8 %, што указује на велике потенцијале за развој пољопривреде. На подручју града постоји значајан шумски потенцијал, коме погодују подзоласта тла овог подручја. Шуме заузимају укупну површину од 18 098,52 ha или 28,7 % од укупне градске територије.

Основу површинске хидрографије чини ријека Укрина са притокама: Великом и Малом Укрином, Вијаком, Лишњом, Иловом, Јадовицом и Турјаницом. Укрина протиче југоисточним ободом Прњавора у дужини од 36 km. Поред наведених ријека, укупни водни потенцијал чине вјештачко акумулационо језеро „Дренова“ (укупне површине 110 ha, удаљено десетак километара од центра града), као и рибњаци за узгој конзумне рибе у атарима села Доњи Штрпци и у Украинском Лугу, који имају површину 715 ha.

Ријечни слив

Према „Локалном еколошком акционом плану општине Прњавор 2015-2020. године“ у даљем тексту скраћеница „ЛЕАП 2015-2020“ на подручју општине Прњавор идентификовани су сљедећи водни ресурси: ријека Укрина са Великом и Малом Укрином, Вијака са својим притокама Лишњом и Иловом, Јадовица, Кремница и Турјаница. Осим наведених природних водотокова, на подручју општине Прњавор постоје и двије вјештачке акумулације а то су језеро Дренова и рибњак у Украинском Лугу, сјевероисточно од Прњавора. На подручју града Прњавор дјелује спортско риболовно друштво „Украински цвијет“. **Ријека Укрина** припада црноморском сливу односно сливу ријеке Саве, као њена десна притока. Настаје на ушћу Велике и Мале Укрине на надморској висини 154,3 m и протиче јужним и источним дијелом општине Прњавор у дужини од 36 km. Тако чини природну границу са општином Станари и градом Дервента. Велика Укрина извире на око 300 m надморске висине на висовима планина Узломац и Борја. Улијева се у ријеку Саву, чија надморска висина у том дијелу износи 89,1 m. Сам слив ријеке Укрине је лоциран између доњих токова ријеке Босне и Врбаса, а на сјеверозападу Босне и Херцеговине уједно представља и најдужу ријеку Републике Српске која читавим својим током од настанка до ушћа тече кроз Републику Српску.

Дужина тока Укрине од извора Велике Укрине (Лукавац) до ушћа је 119,3 km, а површина слива је 1 515,4 km². На крајњем западном дијелу општинског подручја значајни површински водоток чини ријека Црквена и ријека Турјаница која се у Лакташима улијева у Врбас. Најдужа притока ријеке Укрине је Вијака чија је дужина 36 km, затим Илова са

дужином од 22 km. Ријека Укрина представља најзначајнији водни ресурс на подручју града Прњавор.

У „ЛЕАП-у 2015-2020“ се даље наводи да на ријеци Укрини се дешава изузетно риједак феномен цвјетања воде. Наиме, ради се о инсекту врсте Ephemeroptera. У љетним вечерима и ноћима током августа мјесеца око водотока се јављају ројеви водених инсеката, лептира који живе у облику ларве на дну ријеке три године, који у моменту размножавања одају утисак да ријека процвјета. Овај риједак феномен познат као „Укрински цвијет“, представља велико природно богатство, који је познат још на ријекама Тиса и Хоангхо (Кина). Ephemeroptere су индикатори чисте и незагађене воде.

Због своје чистоће на многим купалиштима на ријеци Укрини становници града Прњавор и околних мјеста током љетних високих температура долазе да се купају, одмарају и кампују. Изузетно је богата бројном и разноврсном рибом. На ријеци Укрини грађени су и млинови – воденице. Момчило Продановић у књизи „Село Штрпци“, наводи да је у ранијем периоду било 20 млинова. Данас имају само два: Стевића млин и Каиновића млин. Продановић наводи да је разлог томе је што је ријека Укрина често мијењала свој ток у појединим дијеловима, као и због чињенице да у периоду када је било мноштво млинова, није било струје нити мотора са течним горивом него је кориштена водена енергија за погон. На граници са општином Челинац налази се и такозвани Јанковића млин.

Ријека Лишња цијелим својим током протиче кроз град Прњавор. Дужина тока ријеке Лишња је око 25 km. У „ЛЕАП-у 2015-2020“ се наводи да ријека Лишња извире у насељеном мјесту Пураћи, гдје се поток Луг и поток Лисичак састају и настаје ријека Лишња. Даље протиче границом насељених мјеста Насеобина Лишња и Мрачај, те кроз Чорле и границом насељених мјеста Доњи Гаљиповци и Горњи Гаљиповци. Даљим својим током протиче границом насељених мјеста Гаљиповци и Ратковац, границом К.О. Коњуховци и К.О. Околица. На граници К.О. Прњавор и К.О. Вучијак улијева се у Вијаку, са десне стране магистралног пута Прњавор-Дервента.

Ријека Вијака представља лијеву притоку ријеке Укрине, а уједно је и њена најдужа притока. Њена дужина износи 36 km. У Вијаку се улијева више мањих водних токова, а издвојићемо: Лишња, Радловац, Илова, Мравица, Дреноваица и Тополова. Њен значај се огледа са аспекта водоснабдијевања, јер са акумулацијом Дренова чини основни

хидропотенцијал општине. Ову акумулацију прихрањују ријечице Дреновица и Вијака а из акумулације поново истиче ријека Вијака.

Језеро Дренова се налази на око 6 километара удаљености од градског средишта града Прњавор, уз регионални пут Прњавор – Челинац. Ова вјештачка акумулација смјештена је између села Дренова и Доњи Вијачани. Са аспекта водоснабдијевања за град Прњавор најзначајнија је вјештачка акумулација и захвата површину од 110 ha. Захваљујући изузетном природном окружењу језеро је погодно за спортски риболов, одмор и рекреацију. Акумулација је настала 1976. године, када је почела градња а 1978. године је пуштена у рад. Језеро Дренова је надалеко познат по капиталним уловима сома и шарана. На овом језеру, који је проглашен посебним риболовним ревиrom, забиљежен је рекордан улов – сом тежак 104 kg. Језеро је под сталним мониторингом риболовачке службе, те се плански порибљава, чува и уређује. Отварање риболовне сезоне на језеру Дренова одржава се сваке године прве недјеље у мјесецу јуну. Подаци о језеру Дренова, које смо укратко представили, су преузети такође из документа „ЛЕАП 2015-2020“.

Рибњак Прњавор је удаљен 4km од централног дијела града Прњавор. Рибњаци су смјештени у атарима села Штрпци у Украинском Лугу који имају површину 638 ha, налазимо у документу „Стратегија развоја општине Прњавор за период 2022-2028“. Једним дијелом чине границу града Прњавор са градом Дервента. Наводњавају се из акумулационог језера Дренова. Некада је Рибњак Прњавор представљао једно од најзначајнијих привредних добара које се налазило на подручју општине/града Прњавор. Предузеће се бавило производњом шарана и запошљавао је велики број радника. У његовој непосредној средини формирало се и насеље под истим називом Рибњак а које су чинили углавном радници са својим породицама. Насеље се налази у саставу МЗ Доњи Штрпци. Данас се рибњаци налазе у стечајном поступку и у знатно мањем капацитету раде. Тренутно, предузеће Рибњак а.д. Прњавор управља овим рибњаком и има потенцијал производње од око 750 тона годишње. Од тога је 500 тона конзумне рибе, а остатак чини производња рибље млађи. Рибњаци својим потенцијалом имају још много тога да понуде и тренутно чекају своје боље и свјетлије дане.

Слика 2 Стевића млин на ријеци Укрини

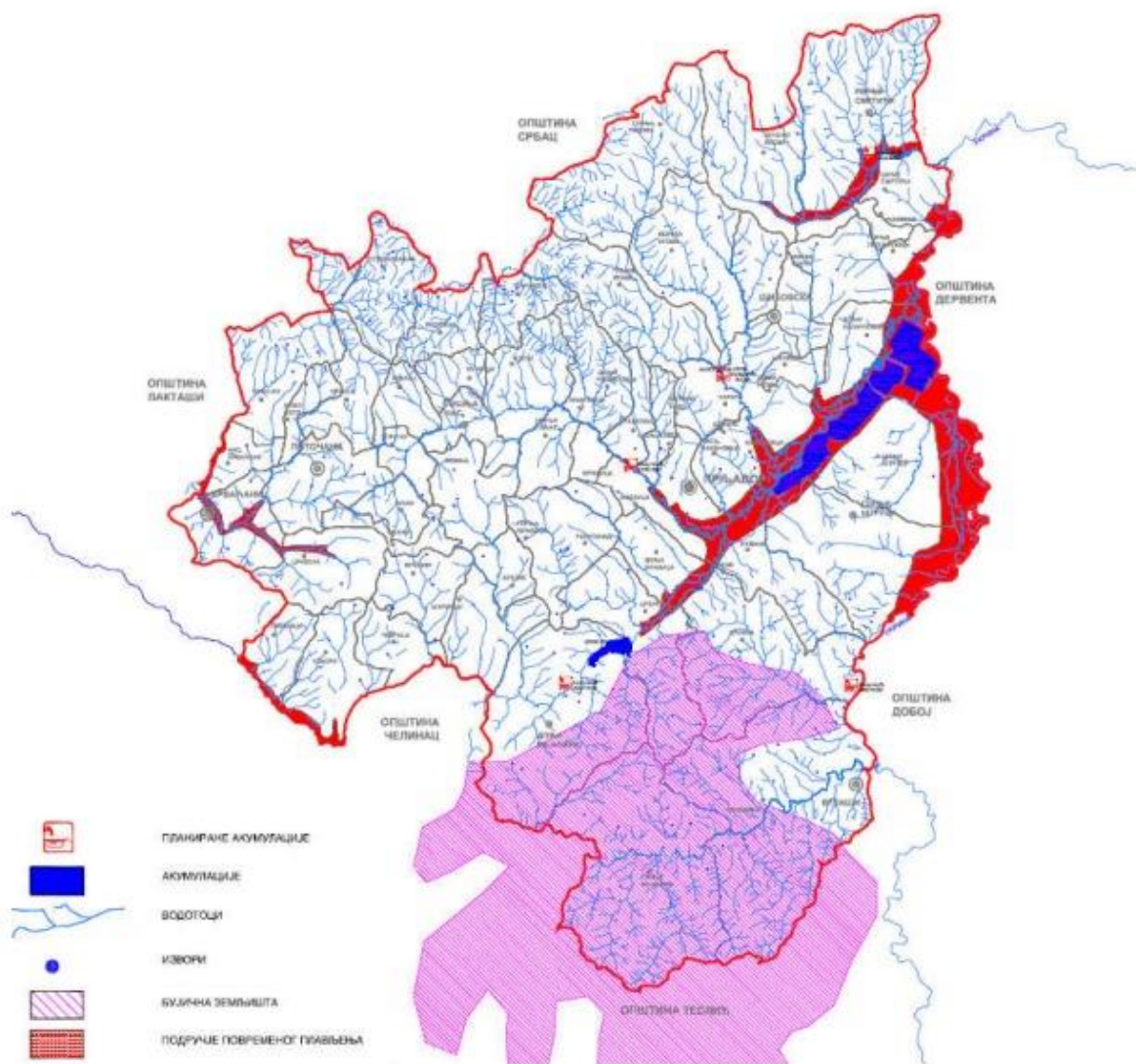
Слика 3 Рибњаци Прњавор

Слика 4 Језеро Дренова

(Уступљене фотографије аутора Александра Атића)

Неки од података које смо представили у претходном тексту боље ће се уочити у хидрографској карти градског подручја. Из тог разлога смо сматрали оправданим приказати и ову карту.

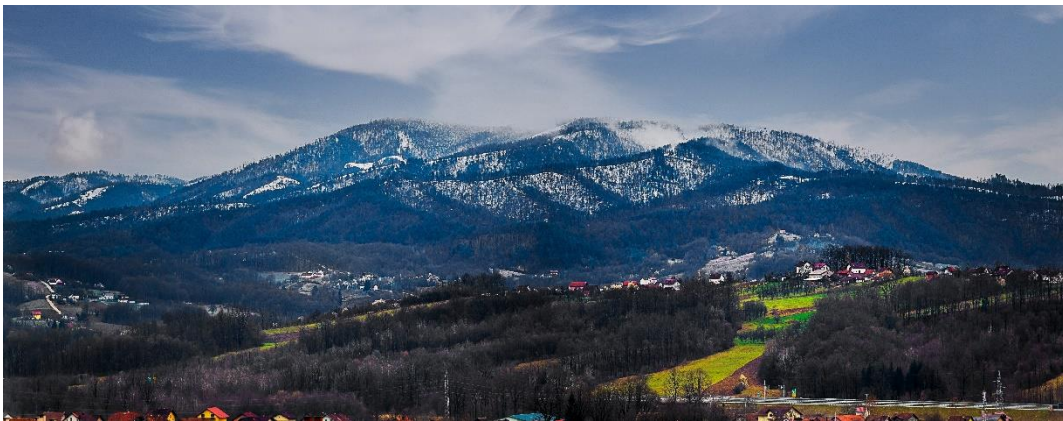

Слика 5 Хидрографска карта општине Прњавор

(Извор: Просторни план општине Прњавор 2010 – 2030. године)

Планине које припадају граду Прњавору

Планина Љубић се налази у сјеверном дијелу Републике Српске. Сјеверно од масива Љубића налази се градски центар. Према подацима из „Стратегије развоја општине Прњавор за период 2022-2028.“ планина Љубић је ниска планина са највишим врхом Свињар са 594 метра надморске висине. Има облик ниске и широке пирамиде. На самом врху Љубића смјештен је војни радио-торањ и сам врх није доступан цивилима. Овдје ћемо истаћи да је војни торањ у Нато нападима 1995. године више пута гађан крстарећим ракетама. Иако није висока планина Љубић одликују стрме падине и велика рашчлањеност рељефа што је условило да значајније саобраћајнице заобиђу ову планину. Богата је воденим токовима. Са јужне стране омеђена је ријеком Укрином, а сјеверне ријеком Вијаком и вјештачком акумулацијом Дренова. Велико богатство флоре и фауне условили су експлоатацију шуме на Љубићу као и развијен ловни туризам. Као ниска и лако доступна планина, Љубић је веома популаран за излете и планинарење. На планини Љубић се налази привредно ловиште површине 7 820 ха, којим газдује Шумско газдинство „Градишка“, ШУ Прњавор. Ловци из иностранства посебно су заинтересовани за лов на шумску шљуку, дивљу патку, препелицу, зеца, дивљу свињу, лисицу и срндаћа. Сезона лова на срндаћа почиње почетком јуна, лов на препелицу, шумску шљуку, голуба гривњаша и грлицу почиње првог августа. Исто тако, лов на дивљу свињу и лисицу почиње од првог октобра, а лов на зеца и фазана од првог новембра.

Слика 6 Планина Љубић

(Уступљена фотографија аутора Александра Атића)

Планина Мотајица граничи град Прњавор са општином Србац и градом Дервента. Удаљена је око 30 километара од централног дијела Прњавора. У монографији општине Србац, под називом „Србац- монографски записи“ планина Мотајица се описује као рајско острво које је изронило из савске низине и уздигло у планину љепотицу сву обраслу зеленилом у коју се угурала вијугава цеста између горе и воде да повеже бањалучку котлину и плодно Лијевче поље са Посавином и равном Семберијом. Даље се наводи да овом планином мотају се потоци и удолине, брегови и падине и да је по свему судећи због тог „мотања“ Мотајица и добила име. О љепоти Мотајице писао је и писац Мирослав Крлежа. У једном дневничком запису Мирослава Крлеже, насталом приликом његових честих путовања на релацији Загреб – Београд о планини Мотајици записано је следеће:

„Као неко сретно настелно острво на маестралу, Мотајица је плави гоблен за раних јутарњих свитања и читав низ полутихих арија расте из Мотајичине примавиолинске јутарње кантилене...“. Крлежина је импресија преузета из књиге „Корени мог стабла“ Вујадина Татића.

У монографији се даље наводи да планина Мотајица има неколико врхова изнад 600 мнв. а највиши је Градина са 652 мнв. Царева гора налази се у троуглу којег чине горњи ток рјечице Повелич и потока Дабрак. Шумовита је а највиши јој је врх Оштра лука са 256 мнв. Поред шуме значајну улогу има и гранит. Још у доба када је Босна била под турском влашћу по налогу Порте 1869. године на Мотајици је обављена велика сјеча. Сличних сјеча било је и за вријеме аустроугарске власти. И данас се на подручју планине Мотајице врши планска намјенска сјеча дрвећа која је под надлежношћу Шумског газдинства „Градишка“, којој припада Шумска управа Прњавор. Поред свог економског и привредног значаја, планина Мотајица за град Прњавор је имала и изузетан безбједоносни значај. Током грађанског рата у БиХ 1992-1995. године борци са подруја града Прњавор изашли су на обронке Мотајице ради одбране општине Прњавор од агресије муслиманско-ушастских формација. Датум изласка бораца на Мотајицу обиљежава се као Дан града Прњавора.

Планина Чавка је на граници града Прњавор са општином Теслић. О планини Чавки се мало писало и што је записано везано је за њена налазишта руде по чему је и специфична. За Прњавор планина Чавка најважнија је због својих руда и минералних ресурса. У документу „Просторни план Општине Прњавор 2010-2030“ наводи се да се бакарне руде

јављају на многобројним локалитетима планине Чавке, на јужном дијелу општине Прњавор. У периоду шездесетих година XX вијека планина Чавка је била предмет истраживања минерализација бакра и пратећих елемената рудних асоцијација. Поједина истраживања су праћена и рударским радовима. Током 2006. године ова истраживања су настављена и као резултат најновијих истраживања урађена је "Студија минерално сировинска потенцијалност планине Чавка за истраживање и експлоатацију руде бакрана подручју општине Прњавор" (Симић, 2006). Посматрано у регионалном геотектонском и металогенетском погледу планина Чавка са пратећом минерализацијом бакра припада Динаридској (Динарској) геотектонској јединици. Чавка је планина чији је највећи врх 549 нмв. (Висока глава). Он се налази на територији општине Теслић, а највиша кота која се налази на територији општине Прњавор износи 529 метара (Вучића баре).

Најважнији путни правци

У документу „Стратегија развоја општине Прњавор за период 2022-2028.“ наводи се да се град Прњавор налази на крајњем истоку бањалучке регије, на правцу исток – запад (Блиски исток – Балкан – Европска унија), те на правцу сјевер – југ (Скандинавско полуострво – Централна Европа – Јадранско море). Удаљен је 55 km од међународног ауто-пута Београд (Република Србија) – Загреб (Република Хрватска). Даље се наводи да су важне саобраћајнице за општину Прњавор:

- Аутопут Бања Лука – Добој (АП-2);
- Магистрални пут првог реда МI-106 Клашнице – Горња Вијака (Прњавор) – Дервента;
- Регионални пут првог реда РI-2102 Србац – Горња Вијака (Прњавор) – Руданка и
- Регионални пут Челинац – Горња Вијака (Прњавор) РI-2103.

У документу је такође наведено да је град Прњавор са сусједним општинама повезан мрежом саобраћајница и то:

- Аутопут Бања Лука – Добој у дужини од 38 km;

- Магистрални пут првог реда МП – 106 Клашнице – Горња Вијака (Прњавор) – Дервента у дужини од 43 km;

- Регионални пут првог реда РИ – 2103 Челинац - Горња Вијака (Прњавор) у дужини од 40 km;

- Регионални пут првог реда РИ-2102 Србац – Горња Вијака (Прњавор) – Руданка у дужини од 10km.

Јужним дијелом града Прњавор пролази жељезнички правац Добој – Бања Лука. На подручју града Прњавора пруга пролази кроз насељена мјеста Горњи Вијачани, Присоје и Кулаши. У овим мјестима се налазе и мање жељезничке станице.

Слике 6 и 7 Аутопут „9. јануар“

(Уступљене фотографије аутора Александра Атића)

ДРУШТВЕНИ РАЗВОЈ ПРЊАВОРА

Град Прњавор се може похвалити успјешним друштвеним животом. Томе доприносе бројне образовне, вјерске, културне и друге установе. Оне су имале значајну улогу у досадашњем развоју Прњавора, а сигурно ће и у будућем времену утицати на квалитет живота и развој овог града.

Образовне установе у Прњавору

Према подацима из „ЛЕАП 2015-2020“ у склопу предшколског образовања на подручју града Прњавор ради Дјечији вртић „Наша радост“ чији је оснивач град Прњавор и три предшколске установе у приватном власништву. Сви вртићи у јавном и приватном сектору, раде у складу са Програмом за предшколско васпитање и образовање који доноси Министарство просвјете и културе Републике Српске.

У документу се наводи да се основно образовање на подручју града Прњавор одвија кроз рад осам централних основних школа, од чега се двије налазе на подручју градског језгра – ЈУ ОШ „Бранко Ћопић“ са подручним одјељењима и ЈУ ОШ „Никола Тесла“ са подручним одјељењима. Шест школа је са сједиштем у руралном подручју и у њиховом саставу се налази већи број подручних одјељења. Такође, поред осам основних школа ученици са подручја града Прњавор имају могућност похађања школе за основно музичко образовање. Већина основних школа на подручју града посједује спортску дворану, отворено игралиште, школско двориште и библиотеку.

Средње образовање на подручју града остварује се кроз рад три средње школе: ЈУ Гимназија Прњавор, ЈУ Центар средњих школа „Иво Андрић“ Прњавор и ЈУ Музичка школа „Константин Бабић“ Прњавор. У Јавној установи Гимназија Прњавор ученици се образују у три смјера: општи, друштвено-језички и рачунарско-информатички смјер. ЈУ ЦСШ „Иво Андрић“ Прњавор образује ученике за сљедећа занимања: електротехника, шумарство и обрада дрвета, економија, право и трговина, пољопривреда и прерада хране, машинство и обрада метала, те остале дјелатности. У средњој музичкој школи образовање се одвија у

оквиру двије струке: Музички извођач и Музички сарадник – теоретичар. У оквиру занимања Музички извођач тренутно постоји седам смјерова: клавир, хармоника, виолина, гитара, флаута, кларинет и соло пјевање.

Култура и установе културе

Основни носиоци културних збивања на подручју града Прњавор су ЈУ Центар за културу Прњавор и ЈУ Народна библиотека Прњавор. Крајем 2020. године у саставу ЈУ Центар за културу Прњавор, Одлуком Скупштине општине Прњавор основана је Музејска збирка „Завичајни музеј у Прњавору“. Према „ЛЕАП-у 2015 – 2020“ у музеју су изложене четири сталне етнографске поставке са преко 200 различитих експоната који свједоче о богатој историји и традицији овог краја. Библиотека је основана 1947. године, а све до 2009. године је дјеловала у оквиру ЈУ Центра за културу Прњавор. Тренутно, библиотека располаже са укупно 36 582 књига, од чега је на одјељењу за дјецу 9 324 књига, а на одјељењу за одрасле 27 258 књига. Одлуком Скупштине општине Прњавор 2022. године и Радио Прњавор је у саставу Центра за културу.

Активна су и културно умјетничка друштва, а препознатљива су и са дугом традицијом: СПКД „Просвјета“, ГКУД „Пронија“ Прњавор, КУД „Свилен конац“ Несеобина Лишња, КУД „Садик Бојић“ Гаљиповци, КУД „Хафиз Осман Ђејван“ Коњуховци, Међуопштинско културно-умјетничко и спортско друштво „Наша села“ Хрваћани, Српско црквено пјевачко друштво и УКПД „Тарас Шевченко“ Прњавор. Под окриљем Српског просвјетног и културног друштва „Просвјета“ из Прњавора основана је драмска сцена СПКД „Просвјета“. Позориште је основано 2003. године а од 2009. године дјелује у оквиру СПКД „Просвјета“ Прњавор. Позориште има изузетну сарадњу са васпитно-образовним установама у овом граду. У монографији која је настала поводом 20 година драмске сцене, аутор монографије и оснивач драмске сцене СПКД „Просвјета“ Бранкица Радоњић наводи да је током 20 година постојања одржана 71 позоришна представа, 540 наступа широм Европе. Добијене су 93 фестивалске награде што су свакако импозантне бројке. Током 20 година свог постојања, кроз драмску сцену је прошло неколико стотина полазника који су прошли кроз

драмску едукацију а од којих је неколико, захваљујући раду у овој драмској сцени, уписало Академију умјетности Универзитета у Бања Луци.

Вјерски објекти прњаворског краја

По доступним подацима, заслугом свештеника Максима Опачића, саграђена је прва православна црква у Прњавору, 1829. године. Здравко Недовић наводи да предања кажу да је у питању била мала безимена црква – ћелија која је могла да прими мали број вјерника. Црква је 1867. године била преуређена у цркву Светог Покрова и носила је то име све до 1923. године, када је због дотрајалости срушена. Црква која се сада налази у самом граду посвећена је Светом великомученику Георгију. Радови на њеној изградњи започети су 1884. а освећена је четири године касније. Предање каже да највеће заслуге припадају архимандриту Меленију, који је у ствари био свештеник Максим Опачић. Он се након смрти супруге замонашио и узео друго име. Путујући кроз град Прњавор, примјећује се велики број православних цркви чија изградња датира од прве половине XIX вијека па све до почетка XXI вијека. Недовић наводи да је у Штрпцима године 1905. умјесто цркве Благовештења, подигнута црква Вазнесења. У Вијачанима је црква Успења саграђена 1886. године. Црква у Великој Илови саграђена је 1911. године и посвећена је Светој Тројици. Мноштво православних цркава у руралним подручјима града Прњавор је изграђено у том периоду.

У мултиетничкој средини поред припадника конститутивних народа живе и Украјинци, Италијани, Чеси, Пољаци, Роми и други народи који су се доселили на подручје града Прњавор крајем XIX вијека. Својим насељавањем доносили су и своју вјеру, обичаје и културу. Католичка парохија основана је 1891. године. На подручју града се налази католичка црква Св. Анте Падовански, украјинска црква Преображења Господњег и градска џамија. Према доступним подацима из документа „Просторни план општине Прњавор 2010 – 2030“ наводи се да се на подручју града Прњавор налази: 12 православних парохијалних храмова и 17 православних филијалних цркава; 1 рускоправославна црква; 5 гркокатоличких цркава. Римокатоличке цркве су: 2 жупне, 3 филијалне и 5 капелица. На подручју града се налази и 6 џамија. Треба напоменути да се и на међи између града Прњавор и општине Челинац налази

манастир Ступље. Према доступним подацима у књизи „Шематизам III“ издања Српске православне епархије бањалучке наводи се да по народним предањима, настанак манастира се доводи у везу са владавином краља Драгутина, тј. са крајем XIII и почетком XIV вијека. Током Бечког рата, негдје после 1690. године, манастир је изгорио и запустио а његови монаси су пребјегли у манастир Ораховицу у Славонију. Од тога доба, када је манастир запустио, па до откривања темеља манастира 1994. године, постојање манастира сачувано је само кроз народно предање и кроз неколико топонима коју су указивали на то да је ту некада постојао манастир (рјечица Манастирица, Калуђерово – Кајско брдо, Црквиште итд.). Такође су и мјештани свједочили да су, приликом орања, наилазили на остатке камена, што је упућивало на постојање грађевинског објекта, а највјероватније цркве. Осим остатака манастирске цркве, у прољеће 1997. године пронађени су и остаци конака, који су се налазили сјеверно и западно од цркве. Данас је манастир заједно са конаком у потпуности обновљен. Манастир даје значајан допринос вјерском животу грађана, али и развоју вјерског туризма на подручју града Прњавора.

Слика 8 Манастир Ступље

(Уступљена фотографија аутора Александра Атића)

Црква Брвнара – Палачковци

Петар Момировић у раду „Дрвене цркве западне Босне“ наводи да се без икаквог претјеривања може рећи да је црква брвнара у Палачковцима ремек дјело ове врсте. Грађевина спада у развијени, готово савршени облик цркава брвнара 19. вијека, типа Јелићке. Црква брвнара у Палачковцима, изграђена је 1843. године. Овај својеврстан споменик културе посвећен Светим апостолима Петру и Павлу, у потпуности је изграђен од храстовог дрвета. У то вријеме, да би се саградила православна богомоља по дозволи која је плаћена златом, морало се ићи чак до Цариграда. На основу докумената који су добијени у тадашњој турској пријестоници, површина цркве није могла бити већа од површине коју може покрити једна воловска кожа. Довитљивошћу мајстора, кожа је исјечена на уске траке чијим се плетењем добила знатно већа површина, те израдом крова са широким стрехама, под које је за вријеме богослужења могло стати два пута више вјерника него у унутрашњи простор, храм је добио своју потпуну функционалност. Због своје градитељске и естетске вриједности, у вријеме старе Југославије проглашена је спомеником културе нулте категорије и стављена под заштиту државе.

Слика 9 Црква Брвнара - ученици ЈУ ОШ „Бранко Ћопић“ Прњавор током реализације часа путем амбијенталне наставе

Ергела Вучијак

Најстарије предузеће на подручју Прњавора је липицанерска ергела Вучијак. Основана је 1946. године за „потребе народне војске“, а име је добила по оближњем узвишењу Вучијак. У свом власништву посједује око стотињак коња и једина је ергела у БиХ која има чистокрвне липицанере. Ергела је у власништву Владе Републике Српске. Десетак липицанера постало је власништво Министарства унутрашњих послова Републике Српске и служе специјалној јединици у очувању јавног реда и мира. Због њихове љепоте и грациозности некада су атракција улицама Бањалуке. Од децембра прошле године липицанери се налазе на репрезентативној листи нематеријалне културне баштине човјечанства. Од укупно десет линија расплодних коња колико их је познато у свијету, у ергели „Вучијак“ постоји пет: Singlari, Pluto, Favori, Maestro и Konverzano.

Слика 10 *Липицанери Ергеле Вучијак*

(Уступљена фотографија аутора Александра Атића)

Бања Кулаши

Према подацима из „ЛЕАП 2015-2020“ основу подземне хидролошке мреже на подручју општине Прњавор чине термални извори Бање Кулаши и многобројни природни извори и вјештачки ископани бунари питке воде. На термалним изворима изграђена је Бања Кулаши која се користи као центар за лијечење многих болести, одмор и рекреацију. Постојећа минерална вода са својим доказаним карактеристикама сматра се као природна ријеткост у Европи и свијету. Истраживања која су рађена у неколико наврата на термалним врелима Бање Кулаши показују да се термалне воде појављују из вулканских стијена које су везане за појаву млађих тектонских фаза на ободу Панонске геоинклинације. Ове стијене налазе се на већим дубинама на подручју Кулаша. Извори изразито термоминералне воде на овом простору имају температуру воде од 28,8 °C – 30,6 °C. Ова вода је микробиолошки потпуно стерилна, а по свом хемијском саставу вода из ових извора је хлоридно-натријумско-магнезијумска и изразито је алкална са рН вриједношћу од 11,75. Због присуства радиоактивних елемената као што су: Ra, Ri и U, вода је благо радиоактивна. Њена радиоактивност се креће око 4,5 емона. Вода из ових термалних извора има веома љековита својства и помаже у лијечењу болести уrogenиталног тракта, гастроинтестиналног система, повишеног крвног притиска, дијабетеса и холестерола. Добре резултате даје у лијечењу реуматизма, посљедица тјелесних повреда и кожных болести, нарочито псоријазе.

На основу постојећих термоминералних извора изграђен је бањско-рекреативни центар „Бања Кулаши“ у Кулашима који је од општинског центра удаљен свега 14 km. Бања има стогодишњу традицију лијечења љековитом водом и представља свјетски раритет. Овај термални извор 1888. године открили су аустријски геолози. Бања Кулаши се спомиње у раду доктора Фридрика Катзера који носи назив „К познавању минералних врела Босне“ који је објављен у Гласнику Земаљског музеја у Сарајеву 1919. године. Значајно је споменути да на простору Европе постоје само три извора воде са оваквим карактеристикама. Од почетка 2015. године Бања Кулаши послује као Бања Кулаши д.о.о. и од тада је у приватном власништву из Прњавора, који је одмах након куповине објекта кренуо у комплетно, детаљно преуређење и у најмодернију реконструкцију. Хотелски смјештај „Бања Кулаши“ је модерна, реновирана грађевина опремљена према свим постојећим европским стандардима који

пружају комфор и удобност, с врхунски обученим кадром. Хотел располаже са 52 удобно опремљене собе и 2 комфорна апартмана.

Слика 11 *Комплекс термалног извора Бање Кулаши*
(Уступљена фотографија аутора Александра Атића)

Слика 12 *Унутрашњост Бање Кулаши*

Излетишта на подручју града Прњавор

На подручју града постоји неколико излетишта. Посјећена су током свих годишњих доба, а у зависности од тога гдје су смјештена. У овом раду издвајамо само она која су препознатљива у овој локалној заједници (али и шире).

Равно брдо које се налази на планини Љубић је у власништву Шумског газдинства „Градишка“, ШУ Прњавор, за које се слободно може рећи да је једно од садржајнијих излетишта. Ранијих година на овом излетишту у периоду од 2009. до 2013. године општина Прњавор је организовала манифестацију под називом „Првوماјски поход на Љубић“. Ова манифестација поред афирмације Равног брда као излетничке дестинације имала је за циљ и подстицај за оснивање планинарског друштва општине Прњавор. Циљ је и остварен тако да су основана два планиарска друштва и то ПД „Корак више“ и ПАК „Скитнице“. Излетиште Равно брдо посједује уређене терене за фудбал и кошарку, простор за роштиљ и ручање, смјештајне јединице и друге садржаје интересантне излетницима.

Спортско-рекреациони центар Борик је излетиште које се налази два километра од центра града. У склопу Спортско – рекреационог центра Борик је Ловачки дом са смјештајним капацитетима и рестораном. Као савршен спој еко подручја и рекреативног центра, на овом подручју је могуће организовати групне доласке туриста са нагласком на рекреацију и спортски туризам те излетнике и школе у природи. Спортско - рекреациони центар Борик има статус парка-шуме. Парк-шуме представљају ванградске зелене површине и организована мјеста одмора и рекреације, у овом случају и дневне и викенд рекреације. Садрже зоне за шетњу, бављење спортом и другим врстама активног спорта као и зоне мирног одмора. Пројекат за извођење реконструкције шумске стазе Спортско-рекреационог центра Борик наводи да су за шетњу уређене трим стазе у дужини око 2 200 m са пратећим садржајима тзв. Станицама. Оне садрже справе за кондиционе тренинге, укупно 16 справа са таблама и објашњењем о извођењу вјежбе. Даље се у пројекту наводи да се уз трим стазу налазе клупе за сједење, надстрешнице за одмор, мјеста за роштиљ и канте за одпатке. Постављен је и љетни амфитеатар за школу у природи који је довољно удаљен од стазе да не омета свакодневне рекреативце. Стаза једним својим дијелом прелази преко потока на којем се налази дрвени мост. Обезбијеђена су и паркинг мјеста која се налазе на почетку трим стазе.

Са аспекта васпитно-образовног рада може се рећи да Спортско - рекреациони центар Борик има велики потенцијал да буде мјесто извођења школе у природи.

Излетиште Ивел је у приватном власништву и налази се у насељеном мјесту Грабик Илова, удаљен је пет километара од центра града. Простире се на 8 000 метара квадратних са садржајима угодним за боравак, одмор и рекреацију. Садржаји које нуди излетиште Ивел су: стаза за шетњу кроз шуму у дужини од 600 метара са клупама и столовима за одмор; терени за одбојку, мали фудбал, бадминтон, зип – лајн; шест простора намијењених за роштиљање уз језеро. Излетиште има одличну сарадњу са бројеним васпитно-образовним установама, организовано се посјећује у виду ученичких једнодневних излета, као и одржавања дјечијих представа.

На подручју града Прњавор налазе се и друга излетишта, игралишта у природи, стазе за шетњу и планинарење, различита одмаралишта. Ипак, оваквим радом немогуће је сваки појединачно представити.

Привреда и индустрија

Због свог географског положаја и због својих природних ресурса град Прњавор има изузетно развијену привреду и индустрију. Анализирајући привреду Прњавора, поново смо се позвали на стратешки вриједан документ. У „ЛЕАП 2015 – 2020“ се наводи да најзначајније природне ресурсе града Прњавор чине земљиште и вода. Од укупне површине земљишта од 62 996 ha, пољопривредно земљиште чини 42 963 ha или 68,20%, те шуме са 17 387 ha или 27,60%. Пољопривредно земљиште у приватном власништву заузима површину од 37 740 ha, док остатак од 5 223 ha чини земљиште у јавном власништву. Индустријско земљиште заузима површину од 372 ha. Суочена са проблемом недостатка грађевинског земљишта за развој предузетничких активности, општина Прњавор је 2012-те године усвојила Регулациони план Пословно-туристичке зоне „Вијака“, укупне површине 330 хектара, која се налази на локацији петље трасе аутопута Бања Лука – Добој.

Град Прњавор карактеришу изражена предузетничка традиција, као и велике могућности за развој пољопривредне производње и прехрамбене индустрије. Град Прњавор

је лидер у производњи сировог млијека у Републици Српској. Окосницу развоја општине чине мала и средња предузећа. Највећи број предузећа дјелује у области металопрерађивачке, прехранбене индустрије и производње коже и обуће. У области металопрерађивачке индустрије већина предузећа су извозно оријентисана, а најзначајнији подсектори у којима раде су: производња арматурних и носивих мрежа, мрежа за зидове, ребрастих и глатких шипки, пројектовање, производња и инсталација топловодних и парних котлова и металних конструкција, извођење и пројектовање система централног гријања и климатизације, машинска обрада метала и производња металних конструкција.

У граду Прњавор су активни производни капацитети из области прераде дрвета, производње намјештаја и грађевинског материјала. У овим секторима запослен је и највећи број радника са подручја града Прњавор и сусједних општина.

Од укупне површине на којој се град Прњавор распростире, пољопривредно земљиште обухвата око 68,7%. Према степену значаја за развој локалне економије, пољопривредна дјелатност тренутно заузима једно од водећих мјеста по важности. Град има повољне природне услове за развој пољопривредне производње, претежно сточарства и ратарства, што су управо и најразвијеније гране пољопривреде на територији града Прњавор. Процјењује се да у руралном дијелу града живи близу 30.000 становника. Према регистру Агенције за посредничке, информатичке и финансијске услуге (АПИФ-а) П.Ј. Прњавор, регистровано је преко 1700 пољопривредних газдинстава. У 2022. години, општина Прњавор има 953 привредна субјекта, од чега је 238 правних лица са предатим завршним извјештајем АПИФ-у за 2021. годину, а 715 су предузетници.

ПРИРОДНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРЊАВОРА

Богатство животињског свијета

Шуме и шумска земљишта, ријечни токови, њихов биљни и животињски свијет, ловна дивљач одувјек су били интегрални дио материјалне и духовне културе становништва града Прњавор. Када говоримо о животињском свијету кренућемо најприје од ријеке Укрине. Ријека Укринина изузетно је богата бројном и разноврсном рибом. Према подацима СРД „Укрински цвијет“ Прњавор, ријечни ток Укрине карактеришу сљедеће врсте риба: бјелица, клен, шкобаљ, плотика, деверика, буцов, штука, сом, смуђ, амур, шаран, јез и мрена. Готово сви наведени ријечни токови града Прњавор карактеришу сличне врсте рибе само у мањој количини у односу на оне које се налазе у ријеци Укрини. Поред Укрине, као што је раније наведено и језеро Дренова обилује са разноврсном врстом рибе и то: шаран, амур, смуђ, штука, бјелица, амерички сомић (цверглан), сом, кесега, деверика, црвенперка, бодорка, клен, бандар. Осим рибе, поред и у ријечним токовима се налазе и бројни гмизавци, водоземци и птице. У ријеци Укрини примјећен је боравак даброва, што такође говори о чистоћи воде јер је познато да даброви бораве само у чистим водама. Рибњаке украшавају својим боравком поред бројних птица и лабудови. Осим ријечних токова и планине су богате са разним животињским свијетом. Бране Шушак у књизи „Љубић (не)испричане приче“ наводи да птице које настањују планину Љубић су: гавран, јастреб, шумски голуб, сврака, кос, кукавица, сова, креја, дјетлић, сјеница и друге (Шушак, 2017.). У „ЛЕАП 2015-2020“ се наводи да подручје општине Прњавор располаже укупном ловном површином 60 011 ha. Укупна ловна површина у општини Прњавор дата је на управљање и газдовање у три ловишта и то:

1. Ловиште „Прњавор“, укупне ловне површине од 48 861 ha (ловиштем газдује Ловачко удружење „Борик“ Прњавор);
2. Ловиште „Љубић“, укупне ловне површине од 9 500 ha (ловиштем газдује ШГ „Градишка“ Градишка);
3. Ловиште „Рибњак“ Прњавор, укупне ловне површине од 1.650 ha (ловиштем газдује „Рибњак“ а.д. Прњавор).

У истом документу наводи се да на подручју општине су заступљене многе, различите врсте ловне дивљачи сврстане у категорије као што су:

- трајно заштићена дивљач: видра, ласица, вјеверица, кока шумске јаребице, кока фазана, све врсте чапљи (осим сиве чапље), роде, лабудови, супови, шкањци, езе, луње, сиви ждрал, дивље гуске, лиске (осим црне лиске), сове, ронци, гавран, соколови, све врсте јастреба и орлови;
- ловостајем заштићена дивљач: срна, зец, фазан, пољска јаребица, јаребица камењарка, шумска јаребица (мужјак), препелица, шљука, дивљи голубови, грлица, дивље патке и црна лиска;
- незаштићена дивљач: вук, шакал, дивља свиња, лисица, твор, јазавац, дивља мачка, куна бјелица, куна златица, сива и црна ворана и чавка.

Различитост биљног свијета

Шушак (2017) у књизи „Љубић (не)испричане приче“ наводи да су љубићке ливаде богате љековитим травама, а посебно су препознатљиве: ива, хајдучка трава и кантарион. Као што је наведено, шуме и шумска земљишта значајним дијелом чине површину града Прњавор. У „ЛЕАП 2015-2020“ се наводи да подручје града Прњавор одликује двије врсте пејзажа - перипанонског и панонског. На том подручју присутни су екосистеми обичног граба и храста китњака и веприне, храста китњака и сребрне липе, храста китњака и цера, шуме букве и поребнице, обичног граба и храста китњака са коштриком, обичног граба и храста китњака са клокочином, обрадивих површина (житарица и повртарских култура), воћњака, екосистеми напуштених станишта уз путеве и насеља, урбани и рурални екосистеми.

У панонском пејзажу су изразити екосистеми пољског јасена и дријемовца, екосистеми шибљака аморфе и ниске шуме багрема, екосистеми водењара шашика и трстика, екосистеми уз обале слатких вода и екосистеми обрадивих површина. Присутне су следеће врсте стабала: врба, топола, граб, храст, јасен и бријест. У шумским и ливадским заједницама уочено је присуство и разноликост гљива (сунчаница, боров вргањ, рујница, боров чавлић, вргањ, лисичарка, млијечница, смрчак, пупавка, лудара и друге).

Слика 13 Поглед са планине Љубић

(Уступљена фотографија аутора Александра Атића)

НАСТАВНИ ПРЕДМЕТ ПРИРОДА И ДРУШТВО

Историјски развој наставе природе и друштва

Још у доба крапинског прачовјека, човјек као савјесно биће је имао потребу да упознаје појаве које се дешавају у природи. Та прва сазнања наравно имала су за циљ да разумијевањем појава и учењем о појавама у природи олакшају себи живот. На проналазиштима остатака крапинског прачовјека, пронађени су остаци огњишта што свједочи да је крапински прачовјек познавао ватру. Знања о појавама су се постепено проширивала, па је управо спознајом природних појава међу којима је и ватра, њеном примјеном у изради разног оружја и у свакодневном животу олакшао себи живот. Сазнања су се преносила са генерације на генерацију и проширивала па је свака будућа генерација њиховом примјеном лакше функционисала у животним приликама и неприликама тог времена. Начин живота којим је живио прачовјек, условљавало је да познаје биљни и животињски свијет. О томе колико су посвећивали пажње животињском свијету говоре разни цртежи животиња који се проналазе по пећинама.

У природи човјека је да истражује природу, па је, прво истраживао непознате територије ради лова и погоднијег живота, а касније након што је истражио планету Земљу кренуо да истражује и живот ван ње као што је васиона, те планете и звијезде које се налазе у њој. Сам развој човјека пратило је упознавање природних појава и природних закона. Из периода Старог вијека налазе се писани трагови који указују да се и тада природа проучавала а првенствено биљни и животињски свијет.

Први подаци у литератури о гајењу животиња потичу из 1100. године прије нове ере из Кине. Већина владара тога доба прикупљала је животиње, као што су чинили фараони древног Египта. У старој Грчкој издвајају се познати филозофи: Хераклит, Демокрит, Емпедокле и Аристотел. Многи аутори који су се бавили овом темом сматрају да је Аристотел зачетник систематског проучавања биљног и животињског свијета. Његов научни допринос се огледа у чињеници да је описао више од 500 животињских врста.

У средњем вијеку природне појаве нису се проучавале због великог утицаја цркве. Сва учења која нису била у интересу цркве била су забрањена и кажњавана. Појавом хуманизма

и ренесансе поново почињу да оживљавају природне науке. Јењић и Драгић (2017) у књизи „Прилози методици наставе природе и друштва“ наводе да се у периоду хуманизма и ренесансе јављају нова схватања о природи и друштву од којих издвајају слjedeћа:

- Никола Коперник и тумачење хелиоцентричног система (Земља и друге планете се крећу око Сунца, што је супротно од дотадашњег схватања да је Земља центар свијета) ;
- Џон Кеплер објашњава кретање планета око Сунца;
- Велика географска открића, развој морепловства које је условљено ширењем Османлијског царства на Балканском полуострву и немогућношћу кретања из западне Европе према Индији;
- Развој грађевинарства, умјетности, естетских вриједности, итд.

У књизи „Методика познавања природе и света око нас у наставној пракси“ Грдинић и Бранковић такође наводе да је велики број истраживања хуманистичких и природних наука истицао у својим радовима изузетан значај и педагошку оправданост стицања знања о природи и из природе (Грдинић и Бранковић, 2005). Хронолошки су навели један број веома значајних научника који су допринијели промјени погледа на свијет и утицали на развој новог научног изучавања природе. Тако наводе да Ф. Рабле критикујући стару школу уводи метод посматрања у сазнајном процесу, посебно у астрономији, ботаници, зоологији и географији. Осим посматрања за изучавање природних наука које је изузетно цијенио Ф. Бекон уводи индуктивни метод и експеримент. Изузетан допринос изучавању природе дао је чувени Јан Амос Коменски који је заступао тезу да се природа не учи из књига већ непосредним посматрањем. Објективну стварност дјеца треба да изучавају још у родитељском дому што је изнио у дјелу „Материнска школа“. Посебна је његова заслуга увођењем принципа очигледности, а написао је и први уџбеник „Свијет у сликама“.

Током XVIII и XIX вијека сагледава се значај и улога упознавања природе. Увођење предмета у наставни процес дало је низ педагога и филозофа. Тако Ж. Ж. Русо истиче да природне науке морају добити прво мјесто у школама јер је „природа најбоља књига а чињенице највреднија настава“. Х. Песталоци разрађује принцип очигледности, а у наставни план уводи познавање природе. Преношење знања са генерације на генерацију довело је до кулминарања знања, а то је водило и према развоју друштва и потреби организованог

васпитавања и образовања дјете и отварању школа. Не улазећи у карактер тих школа треба истаћи да је изучавање природних и друштвених појава имало своје мјесто у образовању.

Озбиљне идеје и поставке у организацији школе износи већ поменути Ј. А. Коменски у Великој дидактици. За учитеље поставља „златно правило да се пред чула има износити што год се може. Односно што је видљиво – чулу вида, што се чује – чулу слуха, што миришемо – чулу мириса, што има укус – чулу укуса, што је опипљиво – чулу пипања“ (Коменски, 1997: 177). Ова правила су примјењива у многим наставним садржајима и данас, а нарочито у изучавању садржаја наставе природе и друштва. У нашим школама, а и у окружењу, почетна стварна настава у почетку изучавана је кроз садржаје других наставних предмета, првенствено матерњег језика. Интересантно је да су у 18. вијеку природне науке предаване у оквиру предмета хисторија натуралис, а аутентични српски називи (у српским школама) за овај предмет били су: јестатвеница, фисика, наравна историја, природопис (Халаши, Цвјетићанин и Каламковић, 2016).

Садржаји о природи и друштву изучавали су се и у оквиру наставе матерњег језика тако што су наставници и ученици описивали појаве у природи и друштву. Наше образовање је у 20. вијеку „преживјело“ више реформи. Тако је школске 1958/1959. године проведена реформа основне школе. Том реформом уводи се наставни предмет познавање природе и друштва и изучава се у прва три разреда основне школе. У четвртном разреду дијели се на два предмета: Познавање природе и Познавање друштва. Последња реформа основних школа у Републици Српској проведена је школске 2021/2022. године. За наставу природе и друштва карактеристично је да је обавезан наставни предмет од другог разреда. С' тим да у првом разреду ученици садржаје из природе и друштва изучавају у оквиру наставног подручја Моја околина. У другом и трећем разреду након последње реформе предмет носи назив Моја околина, а у четвртном и петом Природа и друштво. У ранијем периоду у петом разреду предмет је био раздвојен на два наставна предмета и то: Познавање природе и Познавање друштва.

Значај наставе моје околине и природе и друштва

Настава моје околине и природе и друштва не представља механичко обједињавање природних и друштвених феномена у једном предмету. Такав приступ овом предмету неће довести до цјеловите представе и разумијевања ученика о свијету који их окружује. Стога ни теме ни појединачне наставне садржаје из Наставног програма не треба сврставати у природе и друштвене, већ о њима промишљати у смислу тога које вјештине спознавања окружења и вриједности развијају (Мирнов, 2012.) Разматрајући значај наставе природе и друштва, ради лакшег изучавања, треба га сагледати из три угла: образовног, практичног и васпитног (Врећић, Лазаревић, Кнежевић, 1989). Из ове три категорије произашли су и задаци наставе а то су образовни, функционални и васпитни. Образовни значај наставе моје околине и природе и друштва односи се на чињенице и генерализације које су интегрисани у систем појмова о природним и друштвеним феноменима, когнитивни развој ученика, изграђивање научног погледа на свијет и учење учења (исто, 1989.) Васпитни значај огледа се у развијању система универзалних људских вриједности (слобода, истина, правда, толеранција, достојанство, племенитост), подстицању ученика за активно учешће у друштву, истрајности у сазнавању свијета и раду, као и његовању специфичности везаних за конкретне услове у којима ученици живе, тј. очување националног идентитета, природних и културних добара (Благданић и Банђур, 2018) Практични значај наставе моје околине и природе и друштва огледа се у неопходности практичног дјеловања приликом усвајања наставних садржаја у циљу развијања различитих вјештина и навика (радних, хигијенских, еколошких, културних, саобраћајних).

Без обзира на то да ли се ради о чувању и уређењу школског простора, заливању биљака, активном учешћу у школским прославама, понашању у саобраћају, стечена знања и прокламоване вриједности добијају своју пуну вриједност тек када постану дио свакодневних активности и дјеловања ученика (Врећић, Лазаревић и Кнежевић, 1989). Уколико иза усвојених чињеница не стоји адекватно дјеловање у складу са тим чињеницама, онда стечена знања немају своју смисао и оправданост. Осим наведена три задатка наставе моје околине и природе и друштва наводи се и значај учења о завичају у наставни природе и друштва. Погледају ли се основни дидактички принципи од ближег ка даљем, од познатог ка непознатом..., уочава се значај завичаја за стицање знања о односима и појавама у природи.

Стога принцип завичајности или животне близине у настави природе и друштва треба посебно уважити. У настави природе и друштва то би се могло рећи од упознавања завичаја преко микрорегије, до знања о републици и држави (Јењић и Драгић, 2017).

Садржаји учења наставе моје околине

Први разред – Основно образовање у Републици Српској траје девет година. Разредна настава је организована за ученике од првог до петог разреда. Ученици у првом разреду наставне садржаје обрађују и усвајају кроз три предметна подручја и то :

- Моја околина;
- Говор изражавање, стварање и
- Ритмика, спорт, музика.

Садржаје који су директно повезани са наставом природе и друштва изучавају се у предмету који се назива Моја околина. Седмични број часова је пет. У важећем Наставном плану и програм за предметно подручје Моја околина који се налази на сајту Републичког педагошког завода наводе се следеће теме:

РБ	Наставне теме	Оквирни број сати
1.	Школа	10
2.	Породица	20
3.	Ученик у саобраћају	14
4.	Мјесто у којем живим и рад људи	14
5.	Оријентација у времену	16
6.	Нежива природа, појаве и материјали	16
7.	Животињски и биљни свијет	20
8.	Екологија	10
9.	Човјек и здравље	14
10.	Пригодне теме	6
11.	Предмети и бића у простору и односи међу њима	10
12.	Линија и област	6
13.	Скупови	8
14.	Природни бројеви до 10 и 0	16
УКУПНО		180

(преузето са сајта:

https://www.rpzrs.org/sajt/doc/file/Novi_nastavni_programi/Redovna_nastava/2021/Moja_okolina_nastavni_program_za_prvi20razred.pdf)

Према посебним циљевима и исходима који су наведени у НПП, теме које се могу обрађивати путем амбијенталне наставе су слjedeће: нежива природа, појаве и материјали; животињски и биљни свијет; екологија. Посебни циљеви који су дефинисани у НПП за тему *Животињски и биљни свијет* а која је најпогоднија за овај вид наставе су:

- упознавање појма живе природе, основних карактеристика, те међусобне зависности биљака, животиња и човјека;
- идентификовање карактеристичних врста животиња и животних средина у којима живе;
- развијање правилног односа према биљном и животињском свијету

Пратећи садржаје у наведеној наставној теми и исходе који се остварују, може се закључити да се већина садржаја учења може реализовати путем амбијенталне наставе. У датој табели навешћемо те исходе и садржаје:

ИСХОДИ	САДРЖАЈИ
Ученик може да:	
- именује поједине животиње које живе у различитим срединама (шума, ливада, бара, море);	Животињски свијет околине (сисари, водене животиње, птице, инсекти и гмизавци)
- именује и разликује типичне врсте животиња у свом окружењу;	
- уочава различите облике кретања животиња;	
- именује животне циклусе бића (рађање, одрастање, завршетак живота);	
- именује животиње које живе у води;	Животиње у води
- опише типичну животињу која живи у води;	
- наброји дијелове тијела птице;	Птице
- објасни како се птице хране;	
- објасни начин кретања птица;	
- опише како се птице размножавају;	
- именује птице селице и птице станарице;	
- именује поједине биљке које живе у различитим условима;	Биљке у околини
- разликује дрвеће, траве, воће и поврће;	
- именује и разликује воће;	Воће
- објасни гдје расте воће;	
- објасни како се воће користи у исхрани;	
- именује производе од воћа;	
- именује и разликује домаће животиње;	Домаће животиње
- опише изглед једне домаће животиње;	
- објасни како се човјек брине за домаће животиње;	
- именује и разликује дивље животиње;	
- наброји опасности од дивљих животиња;	Дивље животиње наше околине

(преузето са сајта:

https://www.rpzrs.org/sajt/doc/file/Novi_nastavni_programi/Redovna_nastava/2021/Moja_okolina_nastavni_program_za_prvi%20razred.pdf)

Други разред – у другом разреду из наставног предмета моја околина, ученици обрађују садржаје о појавама и процесима који се дешавају у природи као и о садржајима из друштва. Према важећем наставном плану и програму за наставу моје околине у другом разреду планирани седмични број часова износи 2, а годишњи број часова је 72 часа.

Редни број	НАСТАВНА ТЕМА	Оквирни број часова
1.	Школа	7
2.	Породица	8
3.	Саобраћај у мом мјесту	6
4.	Изглед мјеста , околине и рад људи	8
5.	Оријентација у времену	12
6.	Нежива природа, појаве и материјали	9
7.	Животињски и биљни свијет	9
8.	Екологија	4
9.	Човјек и здравље	7
10.	Пригодне теме	2
Укупно		72

(преузето са сајта:

https://www.rpzrs.org/sajt/doc/file/Novi_nastavni_programi/Redovna_nastava/2021/Moja_okolina_nastavni_program_za_drugi_razred.pdf)

Водећи се наставним темама и посебним циљевима који се остварују кроз реализацију тих тема, најинтересантије теме за амбијенталну наставу су: саобраћај у мом мјесту, изглед мјеста и околине и рад људи, животињски и биљни свијет. Посебни циљеви који су наведени у теми *саобраћај у мом мјесту* су:

- проширивање знања о саобраћају у мјесту, саобраћајним средствима, знаковима и примјена саобраћајних правила;
- развијање саобраћајне културе.

Реализацијом амбијенталне наставе могуће је остварити све наведене посебне циљеве. Наставним планом и програмом наведени су сљедећи садржаји и исходи у датој теми.

Исходи	Садржаји
-објасни правила понашања у саобраћају; - објасни појмове: пјешачки прелаз (зебра), раскрсница, саобраћајни знак, саобраћајна средства; - препозна, именује, нацрта и објасни саобраћајни знак у мјесту или околини (знак опасности, обавјештења, забране, наредбе);	Пут до школе Саобраћајни знакови
- наброји саобраћајна средства у мјесту; - објасни врсте саобраћаја у мјесту; - наведе примјере културног и безбједног понашања у саобраћају; - наведе бројеве телефона хитне помоћи и полиције; - објасни значај личне одговорности, као активног учесника у саобраћају; - објасни улогу саобраћајца	Саобраћај у мом мјесту Понашање у саобраћају

Друга наставна тема која се обрађује је *изглед мјеста и околине и рад људи* а посебни циљеви који су у њој наведени су:

- проширивање знања о изгледу мјеста и околине у којем ученик живи те стицање знања о карактеристичним занимањима људи и предузећима у мјесту;
- развијање љубави према завичају и завичајној околини.

Садржаји који се обрађују кроз ову тему и исходи који се остварују су:

Исходи	Садржаји
Ученик може да:	
- опише своје мјесто као село или град;	
- изради илустративни путопис или разгледницу свог села/града;	Моје мјесто
- наведе своју тачну адресу становања;	
- истражи како је његово насеље добило име;	
- наведе имена сусједних мјеста;	
- именује карактеристичне географске појмове за своје мјесто или непосредну околину;	
- опише карактеристичне географске појмове за своје мјесто или непосредну околину (планина, ријека, језеро, рибњак, пећина, национални парк и слично);	Моја околина
- изради илустративни путопис „Био сам на планини/ријеци/језеру“ или слично;	
- наброји објекте који се граде у мјесту и околини;	
- наброји материјал и машине који се користе за градњу;	
- објасни намјену објеката који се граде у мјесту;	Моје мјесто се изграђује
- опише изглед старих кућа у прошлости;	
- разликује занимања људи према врсти посла и специфичностима посла (услужна, производна);	
- наброји производе или услуге одређених занимања;	
- именује предузећа и продавнице у мјесту или околини;	Занимања људи у мом мјесту
- објасни значај одређених предузећа за мјесто;	Значајна предузећа у мјесту
- објасни појмове: купац, продавац, тржни центар, самоуслуга;	
- наведе називе већих продавница/тржних центара у мјесту и околини;	Продавница
- објасни културно понашање у продавницама.	
(преузето са сајта:	

https://www.rpzrs.org/sajt/doc/file/Novi_nastavni_programi/Redovna_nastava/2021/Moja_okolina_nastavni_program_za_drugi_razred.pdf

Трећа тема је *животињски и биљни свијет* која за посебне циљеве има :

- упознавање карактеристичних биљака у околини и њихова подјела;
- идентификовање основних услова за развој биљака;
- разликовање домаћих и дивљих животиња, уочавање основних карактеристика и начина заштите;
- развијање љубави и правилног односа према биљном и животињском свијету.

Садржаји који се обрађују у склопу ове теме су следећи:

Исходи	Садржаји
Ученик може да:	
- препознаје и именује биљке из окружења (шуме, парка, ливаде, повртњака, воћњака и њиве);	
- наброји користи од биљака;	Карактеристичне биљке мјеста и околине
- посади и његује биљку;	
- именује поједине украсне биљке из своје околине;	Користи од биљака
- опише начин његовања украсних биљака;	Собне и украсне биљке
- опише изглед домаћих животиња;	
- наброји користи домаћих животиња за човјека (храна, одјећа, рад...);	Домаће животиње
- опише изглед дивљих животиња;	
- објасни начин живота, исхрану и опасности од дивљих животиња наше околине;	Дивље животиње
- опише примјере одговорног понашања људи (дјеце) и начин бриге за домаће и дивље животиње.	

(преузето са сајта:

https://www.rpzrs.org/sajt/doc/file/Novi_nastavni_programi/Redovna_nastava/2021/Moja_okolina_nastavni_program_za_drugi_razred.pdf

Улога учитеља је да селекује информације ученицима и креира наставно окружење у којем ће ученик бити у прилици да самостално, посматрајући и анализирајући садржаје из околине у сарадњи са другим ученицима, стекне нова знања у циљу остварења исхода који су наведени у овим темама. У првом и другом разреду ученици не овладају техникама читања и писања, поготово читања са разумјевањем. Самим тим пожељно је да уџбеник не буде једино наставно средство у настави. Из тог разлога, најефектније учење за овај узраст јесте учење путем посматрања. Спознајни пут код ученика тече анализирајући садржаје који су посматрали, креирајући мишљења и ставове о њима и повратном информацијом усменим или писменим путем, у првом разреду илуструјући те садржаје врши се начин провјере остварености планираних исхода.

Трећи разред - Моја околина је предмет у трећем разреду у којем се изучавају процеси и појаве у природи и друштву као што носи назив и у претходна два разреда. Теме и садржаји у трећем разреду се проширују у односу на претходне разреде а носе исте или сличне називе. Самим тим проширују се и посебни циљеви као и исходи наведени у датим темама. У трећем разреду према важећем плану и програму планирани седмични број часова је 2 часа, а годишњи је 72 часа. Наставне теме су:

Редни број	Наставна тема	Оквирни број часова
1.	Саобраћај	7
2.	Изглед мјеста и околине и рад људи	13
3.	Оријентација у времену и простору	7
4.	Нежива природа, појаве и материјали	18
5.	Животињски и биљни свијет	13
6.	Екологија	5
7.	Човјек и здравље	7
8.	Пригодне теме	2
Укупно		72

(преузето са сајта:

https://www.rpzrs.org/sajt/doc/file/Novi_nastavni_programi/Redovna_nastava/2021/Moja_okolina_nastavni_program_za_treci_razred.pdf)

У трећем разреду најинтересантије теме из наставе моје околине за овај рад су: саобраћај, изглед мјеста и околине и рад људи, животињски и биљни свијет и екологија.

Посебни циљеви који су наведени у првој теми *саобраћај* су:

- упознавање са врстама саобраћаја и саобраћајних знакова;
- развијање саобраћајне културе ученика као активног учесника у саобраћају.

Садржаји који се обрађују у склопу ове теме наведени су у наредној табели.

Исходи	Садржаји
Ученик може да: - објасни врсте саобраћаја и саобраћајних средстава; - разликује путничка и теретна превозна средства; - објасни појмове: жељезничка и аутобуска станица, аеродром, лука (пристаниште), ред вожње, перон, колосјек, кондуктер, машиновођа, возач, пилот, стјуардеса, посада, капетан; - опише културно понашање путника у саобраћају; - идентификује опасности на путу; - објасни правилно поступање у случају да види саобраћајну незгоду/несрећу и слично; - разликује саобраћајне знакове: опасности, обавјештења и изричитих наредби; - објасни подјелу саобраћајних знакова; - опише саобраћајне знакове; - објасни важност саобраћајне повезаности у мјесту и околини; - упоређује саобраћајне знакове; - предложи мјесто гдје је потребан саобраћајни знак у мјесту и објасни разлоге за то.	Врсте саобраћаја Опасност на путу Саобраћајни знакови

(преузето са сајта:

https://www.rpzrs.org/sajt/doc/file/Novi_nastavni_programi/Redovna_nastava/2021/Moja_okolina_nastavni_program_za_treci_razred.pdf)

Друга наставна тема је *Изглед мјеста и околине и рад људи* која за посебне циљеве има:

- стицање основних знања о карактеристикама рељефа мјеста и околине;
- проширивање знања о предузећима и установама у мјесту и ближој околини;
- развијање позитивног и толерантног односа према идентитету других људи те уважавање различитости без обзира на националну, вјерску, полну или било коју другу припадност.

Садржаји који се обрађују у склопу ове теме приказани су у слjedeћој табели.

Исходи	Садржаји
Ученик може да:	
- уочи и препозна облике рељефа ближе околине; - изради модел рељефа (брдо, равница, долина...); - разликује равницу, брдо и планину; - именује подножје, стране и врх; - истражи шта све обухвата видик са различитих стојишта у мјесту и околини и представи резултате свог истраживања; - разликује долину и клисуру; - именује воде у мјесту и околини; - разликује текуће и стајаће воде; - објасни појмове: извор, врело, поток, ријека, лијева и десна обала, ријечно корито и ушће; - објасни начин одређивања лијеве и десне обале; - упореди и опише ток равничарске и планинске ријеке; - разликује ријеке, баре и језера; - именује већа и мања насеља у својој околини; - анализира разлике између села и града; - објасни начин одређивања лијеве и десне стране улице; - предложи активности које нас доводе до проналаска жељене адресе; - објасни како се можемо оријентисати у неком насељу; - упореди карактеристике равничарског и планинског села; - наведе карактеристична занимања у мјесту и околини;	Облици рељефа ближе околине Воде у мјесту и околини Насеља моје околине Занимања људи у мјесту и околини

-
- самостално закључује о значају одређеног занимања у мјесту и околини;
 - истражи које производе размјењују људи са села са људима који живе у граду;
 - објасни значај фабрика и предузећа за мјесто;
 - разликује културне, просвјетне и здравствене установе у мјесту;
 - разврста културне, просвјетне и здравствене установе у мјесту и околини;
 - именује вјерске објекте у мјесту;
 - разликује појмове црква, манастир, цамија;
 - препознаје знакове на вјерским објектима;
 - објасни намјену вјерских објеката и споменика;
 - опише правила понашања у вјерским објектима;
 - наведе најзначајније датуме и манифестације у мјесту и околини који су важни у обиљежавању традиције народа који ту живе;
 - прикупи податке о историјским споменицима у мјесту;
 - уочи разлику и поштује обичаје других култура.
-

Предузећа и установе у мјесту и околини

Вјерски објекти и културни споменици у мјесту и околини

(Преузето са сајта:

https://www.rpzrs.org/sajt/doc/file/Novi_nastavni_programi/Redovna_nastava/2021/Moja_okolina_nastavni_program_za_treci_razred.pdf)

У склопу треће наставне теме која носи назив *Животињски и биљни свијет* посебни циљеви су:

- уочавање и усвајање знања о животним процесима развоја биљака и животиња;
- разликовање група животиња те уочавање међусобних односа међу њима (ланац исхране);
- развијање љубави и правилног односа према биљном и животињском свијету.

Садржаји који се обрађују кроз ову тему су:

Исходи	Садржаји
Ученик може да: - наведе биљке околине; - именује групе биљака (самоникле и гајене); - објасни разлику између зељастих и дрвенастих биљака; - објасни разлику између самониклих и гајених биљака; - разликује листопадно и зимзелено дрвеће; - упоређује изглед различитих облика стабала, листова, цвјетова и плодова код појединих биљака; - опише значај биљака за живот човјека; - опише послове везане за гајење биљака (припремање земљишта, ђубрење); залијевање, обрезивање, заштита од штеточина); - истражи активности за припрему земље за сијање; - прикаже илустрацијом и објасни процес садње дрвета (саднице); - посади дрво (садницу); - наведе главне дијелове биљке; - објасни основне функције дијелова биљке; - опише временску динамику промјена у развоју биљке од сјемена до плода; - наведе примјере размножавања биљака; - експериментално испита и утврди како се биљке хране; - објасни процес стварања кисеоника; - наброји обиљежја животиња; - објасни по чему се разликују животиње околине (изглед, начин исхране, станиште, начин размножавања, начин кретања, брига о себи); - истражи занимљивости о животињама и презентује их пред одјелењем; - анализира сличности и разлике међу животињама;	Биљке околине Гајење биљака Дијелови биљке Животињски свијет околине Домаће животиње

Садржаји који прате ову тему су:

Исходи	Садржаји
Ученик може да: - објасни последице загађивања воде, ваздуха и земљишта; - наброји начине заштите од загађивања воде, ваздуха и земљишта; - идентификује проблем очувања шума; - предложи начине очувања шума; - објасни појам равнотеже у природи; - објасни појам резервата, ботаничких башти и националних паркова; - активно учествује у обиљежавању еколошких датума; - изради план активности за обиљежавање еколошких датума;	Загађивање воде, ваздуха и земљишта Најважнији еколошки датуми: Међународни дан заштите биљака, Свјетски дан заштите животиња, Међународни дан заштите разноврсности живих бића на планети Земљи (биодиверзитета)

(преузето са сајта:

https://www.rpzrs.org/sajt/doc/file/Novi_nastavni_programi/Redovna_nastava/2021/Moja_okolina_nastavni_program_za_treci_razred.pdf)

Садржаји учења у настави природе и друштва

Четврти разред - у четвртом разреду ученици из наставног предмета природа и друштво изучавају процесе из природног и друштвеног окружења. Наставно градиво је подијељено по наставним областима у којима се налазе теме и садржаји. Седмични број часова је 2 часа, а годишњи 72 часа као и мојој околини у другом и трећем разреду. У наставном плану и програму за четврти разред наведена је и корелација садржаја из природе и друштва са другим наставним предметима. Области и теме које се обрађују у четвртом разреду из наставе природе и друштва (према Наставном плану и програму за основне школе у Републици Српској) су:

Област 1: ОРИЈЕНТАЦИЈА У ПРОСТОРУ И РЕПУБЛИКА СРПСКА

Тема 1: Оријентација у простору и картографска писменост

Тема 2: Завичај и Република Српска

Област 2: ПРИРОДНИ РЕСУРСИ И ДЈЕЛАТНОСТ ЉУДИ

Тема 1: Природни ресурси

Тема 2: Дјелатност људи

Област 3: ЖИВА И НЕЖИВА ПРИРОДА

Тема 1: Биљке и животиње

Тема 2: Материјали и кретање

Област 4: КОМУНИКАЦИЈА И МЕДИЈИ

Тема 1: Комуникација

Тема 2: Медији

За овај рад значајне су 2. и 3. област.

ОБЛАСТ 2: ПРИРОДНИ РЕСУРСИ И ДЈЕЛАТНОСТ ЉУДИ

Исходи учења	Садржаји програма / Појмови	Кореалација са другим наставним предметима
Ученик ће бити у стању да: -разликује појмове: вријеме, вјетар, падавине, елементарна непогода, клима, временска прогноза, метеоролошка станица; -користи знакове за обиљежавање временских појава; -очита вриједност температуре воде и ваздуха помоћу термометра; -смисли, креира и води календар природе; -разликује начине одбране од елементарних непогода (суша, град, поплава); -идентификује природна богатства у Републици Српској (шуме, пашњаци, равнице са плодним земљиштем, руде, минерални извори, природне љепоте) и њихов значај за живот човјека; -идентификује националне паркове и уочи њихов значај и начин заштите.	Тема 1: Природни ресурси Временске прилике. Природна богатства.	Српски језик Математика Ликовна култура
Ученик ће бити у стању да: -идентификује гране привреде и производе и врсте услуга привредних грана; -наброји главне гране пољопривреде; -разликује житарице, индустријске и крмне биљке;	Тема 2: Дјелатност људи Привреда и гране привреде. Пољопривреда и гране пољопривреде-сточарство,	Српски језик Математика Ликовна култура Физичко и здравствено васпитање

-идентификује начине заштите биљака од мраза, временских непогода и штеточина;	земљорадња.
-идентификује воћарске и виноградарске рејоне Републике Српске и разликује појмове плантажни воћњак и виноград;	Ратарство и повртларство.
-уочи разлику између планинског и модерног сточарства и значај сточарских фарми за живот човјека;	Воћарство и виноградарство.
-уочи значај гајења риба за човјека;	Сточарство, лов и риболов.
-разликује индустријску и занатску производњу и може да наброји најважније индустријске производе у Републици Српској;	Шумарство.
-идентификује најважније занатске услуге и производе у Републици Српској и/или завичају;	Индустрија и занатство.
-на географској карти одреди положај шумских предјела Републике Српске;	Саобраћај.
-препозна значај и користи шума за човјека и идентификује опасности за шуме;	Трговина,
-на географској карти одреди положај главних путних праваца и саобраћајних центара у Републици Српској;	угоститељство и туризам.
-повеже врсте и значај саобраћаја и саобраћајних веза са потребама људи;	
-уочи значај друмског, жељезничког, воденог, ваздушног и поштанскотелеграфског саобраћаја у Републици Српској;	
-уочи разлику између унутрашње и међународне трговине;	
-идентификује врсте туризма, значај и услове који су потребни за развој туризма у Републици Српској;	
-идентификује примјере међусобне повезаности различитих грана привреде (нпр. угоститељство и туризам,...);	
-повеже различита занимања и дјелатност људи са потребама људи у крају у којем живе.	

(преузето са сајта: <https://www.rpz->

[rs.org/sajt/doc/file/Novi_nastavni_programi/Redovna_nastava/2021/Priroda_i_drustvo_nastavni
program_za_cetvrti_razred.pdf](https://www.rpz-
rs.org/sajt/doc/file/Novi_nastavni_programi/Redovna_nastava/2021/Priroda_i_drustvo_nastavni_program_za_cetvrti_razred.pdf)

ОБЛАСТ 3: ЖИВА И НЕЖИВА ПРИРОДА

Исходи учења	Садржаји програма / Појмови	Кореалција са другим наставним предметима
Ученик ће бити у стању да: - идентификује основна обиљежја биљака (дишу, хране се, размножавају се, расту и развијају се) и услове потребне за развој биљке; - разликује улогу појединих дијелова биљке у исхрани и дисању биљке; - разликује начине размножавања биљака (из цвијета и сјемена, помоћу коријена, стабљике и листа); - разликује једногодишње, двогодишње и вишегодишње биљке; - наведе разлике између листопадног и четинарског дрвећа; - уочи промјене код биљака у прољеће, љето, јесен, зиму; - идентификује услове потребне за раст и развој домаћих животиња; - идентификује начине размножавања домаћих животиња (како долазе на свијет- рађањем или се легу из јаја?)	Тема 1: Биљке и животиње Обиљежја биљака. Мијењање биљке током године. Обиљежја животиња.	Ликовна култура Српски језик

(преузето са сајта: <https://www.rpz->

[rs.org/sajt/doc/file/Novi_nastavni_programi/Redovna_nastava/2021/Priroda_i_drustvo_nastavni_program_za_cetvrti_razred.pdf](https://www.rpz-))

У дидактичко – методичком упутству и препорукама које је креирао Републички педагошки завод и који се налази у наставном плану и програму за четврти разред (према претходно цитираном извору) наводи се следеће: „Наставне активности треба заснивати на: посматрању које ће утицати на развој пажње, мишљења и закључивања, стваралачким активностима ученика, пројектној настави, дебати и другим начинима активирања ученика.

Осим активности у оквиру редовне наставе, реализацију програмских садржаја остваривати и кроз: излете, шетње, организоване посјете, осмишљене часове у природи (учионица у природи), наставу/школу у природи, учешће у одговарајућим акцијама и остале облике амбијенталног учења/наставе. Приликом реализације одређених програмских садржаја повезивати се са друштвеном средином, посебно укључивањем родитеља ученика у наставни процес, када је то могуће и када то доприноси ефикаснијој и квалитетнијој реализацији наставног процеса“ (дидактичко – методичке препоруке 2020). Готово све садржаје који су претходно наведени могуће је реализовати у природи. Запажамо, да и Републички педагошки завод сугерише и афирмише амбијенталну наставу у садржајима природе и друштва.

Пети разред – наставни предмет који се бави проучавањем и учењем природних и друштвених појава у окружењу у петом разреду носи назив Природа и друштво. Седмични број часова у петом разреду износи 3 часа а годишњи 108 часова. Наставне области и теме су одређене у наставном програму за овај наставни предмет.

Област 1: ПРИРОДА

Тема 1: Небеска тијела

Тема 2: Постанак и састав Земље

Тема 3: Ваздух-омотач планете Земље

Тема 4: Нежива природа-материјали

Тема 5: Екологија

Тема 6: Станишта и животне заједнице

Тема 7: Човјек као дио природе

Област 2: ДРУШТВО

Тема 1: Република Српска и Босна и Херцеговина

Тема 2: Природно-географске карактеристике Републике Српске и Федерације БиХ

Тема 3: Друштвено-географске и привредне карактеристике Републике Српске и Федерације

У петом разреду значајне области и теме за овај рад су теме 5. и 6. у области 1 и теме 3. и 4. у области 2.

Област 1: ПРИРОДА

Исходи учења	Садржаји програма	Повезаност са другим наставним предметима
Ученик ће бити у стању да:	Тема 5: Екологија	Ликовна култура

-дефинише појам екологија и наброји еколошке факторе; -разликује права и обавезе човјека према природи; -опише улогу еколошких покрета код нас и у свијету; -разликује појмове депонија и рециклаже отпада; -опише улогу комуналних предузећа; -препозна улогу контејнера за разврставање различитог отпада; -процијени међусобну зависност биљака, животиња и човјека (ланац исхране, произвођачи, потрошачи и разлагачи); -опише начин на који човјек мијења окружење, утицај на здравље и живот кроз правила понашања који доприносе одрживом развоју.	-Појам екологија. -Рециклажа (значај). -Разврставање отпада од пластике, стакла папира и метала. -Међусобна зависност живе и неживе природе на планети Земљи	Српски језик
Ученик ће да: -разликује основна обиљежја природних и култивисаних станишта и животних заједница; -наведе врсте, значај и коришћење шума и њихову заштиту, те идентификује опасности за шуме; -разликује врсте животиња у шуми (звијери и племениту дивљач); -идентификује међусобне односе и утицаје биљака и животиња у шуми;	Тема 6: Станишта и животне заједнице Природна станишта и животне заједнице: Шума-карактеристике станишта и животне заједнице.	

-уочава сличности и разлике ријеке, баре, језера и мора као животне заједнице; -препозна биљке и животиње које живе у води и поред воде; -наведе значај, коришћење и заштиту воде као животне заједнице; -идентификује ливадске биљке и њихов значај (трава, дјетелина, крмно биље, љековите биљке ливаде); -препозна животињски свијет ливаде; -идентификује међусобне односе и утицаје биљака и животиња на ливади и пашњаку; -опише како настају обрадиве површине; -разликује биљке у повртњаку, те сличности и разлике њиховог гајења; -идентификује значај и коришћење повртларских култура за човјека; -препозна биљке које расту на њиви; -објасни значај житарица; -разликује штетне организме на житарицама (снијет, житна рђа); -разликује индустријске биљке и шта се од њих добија; -идентификује међусобне односе и утицаје биљака и животиња у повртњаку и њиви; -разликује корисне и штетне животиње у повртњаку и њиви; -опише начине заштите биљака у повртњаку и на њиви;	Воде-карактеристике станишта и животне заједнице. Ливада и пашњак карактеристике станишта и животне заједнице. Култивисана станишта и животне заједнице: Повртњак-карактеристике станишта и животне заједнице. Њива-карактеристике станишта и животне заједнице.
--	---

-препозна и разликује воће по врстама, те опише значај и начин кориштења воћа;

-разликује штетне од корисних инсеката,

птица и других животиња у воћњаку и винограду;

-уочи и опише међусобне односе и утицаје

биљака и животиња у воћњаку и винограду;

-наведе начине заштите воћњака и винограда;

-разликује парк и цвијетњак;

-уочи међусобне односе и утицаје биљака

и животиња у парку и цвијетњаку;

-прикаже и примјени начине одржавања и

заштите паркова и цвијетњака;

-зна поступак израде и учествује у изради

заједничког одјелењског хербаријума са

биљкама сакупљеним из различитих

животних заједница.

Воћњак и виноград карактеристике станишта и животне заједнице.

Парк и цвијетњак карактеристике станишта и животне заједнице.

(преузето са сајта: <https://www.rpz->

[rs.org/sajt/doc/file/Novi_nastavni_programi/Redovna_nastava/2021/Priroda_i_drustvo_nastavni_program_za_peti_razred.pdf](https://www.rpz-rs.org/sajt/doc/file/Novi_nastavni_programi/Redovna_nastava/2021/Priroda_i_drustvo_nastavni_program_za_peti_razred.pdf))

ОБЛАСТ 2: ДРУШТВО

Исходи учења	Садржаји програма	Повезаност са другим
Ученик ће бити у стању да: -идентификује народе и националне мањине у БиХ; -идентификује вјерске објекте и наведе зашто су они важни;	Тема 3: Друштвено географске и привредне карактеристике Републике Српске и Федерације БиХ -Становништво у БиХ.	Музичка култура Српски језик Ликовна култура Физичко васпитање

-препозна основна обиљежја, обичаје и традицију конститутивних народа и појединих националних мањина; -манифестује позитиван став о свом националном идентитету и примјерима показује да поштује национални идентитет других народа; -идентификује сусједне државе БиХ, њихове главне градове; -препознаје обиљежја Србије, Црне Горе и Хрватске; -идентификује природна богатства у БиХ (шуме, пашњаци, руде, минерали, извори, природне љепоте) и њихов значај за живот човјека; -препозна привредне гране које су развијене у БиХ и њихов значај за развој БиХ; -идентификује најважније привредне објекте и одреди њихов положај на географској карти БиХ; -уочи везу између развијености привредних грана у БиХ и дјелатности људи.	-Вјере, обичаји и традиција конститутивних народа и националних мањина у БиХ. -Очување националног идентитета. -Сусједне државе Босне и Херцеговине (Србија, Црна Гора, Хрватска) и њихови симболи. -Привредне карактеристике Босне и Херцеговине (Пољопривреда и шумарство; Рударство, индустрија и енергетика; Саобраћај, трговина; Туризам и угоститељство). -Природна богатства и дјелатност људи у РС и ФБиХ. -Развијеност и значај привредних грана у БиХ.	Српски језик Музичка култура Ликовна култура
Ученик ће бити у стању да: -идентификује свједоке прошлости; -на примјеру из непосредног окружења препозна материјалне, писане и усмене	Тема 4: Прошлост Свједоци прошлости.	

историјске изворе (насеља,
тврђаве,
вјерске објекте, ископине,
зидине,
културно-историјске споменике,
оруђа,
новац, књиге, старо посуђе,
одјевне и
укусне предмете) и објасни шта
они
представљају;
-правилно поима и успјешно
користиленту времена приликом
приказивања
значајних догађаја из прошлости
(одређивање редослиједа којим
се збивају
или су се збивали);
-на ленти времена одреди
вријеме
досељавања Старих Словена на
Балканско полуострво;
-описује начин живота и занимања
Старих
Словена;
-идентификује имена првих
српских
држава и на ленти времена
означи
вријеме њиховог настанка;
-на ленти времена означи вријеме
настанка Босне;
-описује какав је живот био у
Босни када је
она била под турском влашћу;
-идентификује облике отпора
становништва у вријеме турске
владавине;
-описује положај и однос
становништва у
БиХ под аустроугарском влашћу;
-разликује узроке и повод за
почетак
Првог свјетског рата;
-идентификује посљедице Првог
свјетског

Наши преци Стари
Словени.

Прве српске државе.

Постанак Босне.

Турска освајања, пад
Босне под турску власт.

Буне и устанци у БиХ.

Становништво у БиХ под
аустроугарском влашћу

Први свјетски рат.

рата;	
-одреди вријеме настанка и простор који је обухватала Краљевина СХС;	Стварање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (Краљевина СХС).
-опише (објасни) промјену имена у Краљевину Југославију;	
-наведе узроке Другог свјетског рата (циљеве фашистичких држава);	Други свјетски рат. Краљевина Југославије у Другом свјетском рату.
-опише напад Њемачке на Краљевину Југославију;	Култура сјећања и памћења (Страдање Срба, Јевреја и Рома).
-опише начине на који је народ пружио отпор окупатору;	
-идентификује најважније догађаје током Другог свјетског рата;	Стварање СФР Југославије и СР Босне и Херцеговине.
-идентификује споменике страдања Срба, Јевреја и Рома и одреди положај на географској карти (Јасеновац, Градина...)	
-уочи да су на нашим просторима постојале различите државе, да државе постају и нестају, да се мијењају;	Распад СФРЈ (1991). Рат у БиХ (1992-1995).
-опише догађаје везане за распад СФРЈ (1991);	
-идентификује посљедице рата у БиХ (1992-1995).	

(Преузето са сајта: <https://www.rpz->

[rs.org/sajt/doc/file/Novi_nastavni_programi/Redovna_nastava/2021/Priroda_i_drustvo_nastavni_program_za_peti_razred.pdf](https://www.rpz-rs.org/sajt/doc/file/Novi_nastavni_programi/Redovna_nastava/2021/Priroda_i_drustvo_nastavni_program_za_peti_razred.pdf))

Примјећује се да мноштво наставних садржаја наставних предмета Моја околина и Природа и друштво у разредној настави може реализовати у различитим амбијентима. Но, да би се настава у таквим условима успјешно остварила, потребно је да учитељи добро познају основе амбијенталне наставе, али и амбијент у којем ће се настава одржати. Из тог разлога, детаљније ћемо представити основе амбијенталне наставе.

АМБИЈЕНТАЛНА НАСТАВА

Појам амбијенталне наставе

Настава моје околине и природе и друштва као и свих осталих наставних предмета се одвија у школи у учионици. Реализује се примјеном иновативних наставних модела и облика рада. У настави се поред основних наставних средстава и помагала користе и информационо – комуникационе технологије као што су телевизор, рачунар, паметна табла и сл. Ипак, све се више заступа теорија за кориштење ресурса ван школе и учионице. Управо, коришћењем ресурса ван учионице у амбијенту у којем се ученици налазе долазимо до амбијенталне наставе. Тај амбијент може да буде природа, настава у природном окружењу, као и у разним јавним установама и привредним добрима и предузећима. Од јавних установа можемо изводјити: дом здравља, библиотеку, пошту, центар за културу, центар јавне безбједности, позориште, зоолошки врт, музеј и сл. Што се тиче привредних предузећа могуће је посјетити сва предузећа која се баве производњом прехранбених, текстилних, дрвних и металних производа, као и посјета фармама. Важно је напоменути да је овакав вид наставе користан и из разлога што се све више код ученика нижих разреда јавља гојазност која се јавља као посљедица мањка кретања и физичких активности. За овакву наставу везују се различити појмови као што су: ванучионичка настава, ваншколска настава, амбијентална настава, теренска настава, настава на отвореном итд. Ови појмови у литератури се користе као синоними. Амбијентална настава често се поистовећује са школом у природи, експерименталним (искуственим) учењем, учењем у природи, еколошким учењем и слично.

Највећи разлог што се амбијентална настава повезује и изједначава са другим ванучионичким организационим моделима наставе и учења јесте управо њена основна карактеристика, а то је да се одвија у одређеним просторним оквирима ван учионице. За разлику од школе у природи, која подразумјева да ученици у природном окружењу проводе пет радних дана или једну седмицу, и гдје се организовано смјењују васпитно-образовни рад и слободне активности, а садржаји учења остварују у складу са наставним програмом. Амбијентална настава се може реализовати у знатно краћем временском периоду (у трајању од неколико минута или сати), начини реализације су специфични, активности нису строго утврђене наставним програмом, јер се садржаји и активности добрим дијелом прилагођавају

условима амбијента у коме се настава реализује, а често садрже и спортско-рекреативне елементе. Такође, активности нису директно усмјерене ка остваривању циљева само једног наставног предмета.

Нудећи читаве системе потенцијалних искустава, могућности повезивања тих система и усвојених знања, амбијентална настава је отворена за мноштво дисциплина, како природних тако и друштвених (Младеновић, Голубовић-Илић и Копривица, 2015). У амбијенталној настави релевантан предмет учења, анализе и закључивања је оно што је ученик сам примијетио и издвојио као вриједно истраживања или њему занимљиво. Ако се подсетимо да дјецу млађег школског узраста, према Пијажеовој теорији, карактерише период представног мишљења и конкретних операција, онда нам неће бити страна чињеница да дјеца од 7 до 11 година најлакше уче у директном контакту са природом, тј. са земљиштем, водом, ваздухом, биљкама, животињама и људима (Огг, 1992).

Ефекти примјене амбијенталног учења

Амбијентална настава, која се може реализовати у различитим природним и социјалним амбијентима – у парку, на ливади, на фарми, у музеју, галерији, зоо-врту, на различитим локацијама у граду или на сеоском имању, омогућава „изучавање ствари, појава и процеса интегрисано како се налазе у природи, уочавање узрочно-посљедичних веза и односа, међузависност и условљеност човјека од природних појава и обрнуто, али и стицање вјештина комуникације и тимског рада” (Анђелковић и Станисављевић-Петровић 2013). Природни услови пружају најбоље могућности за разумијевање и схватање природних и друштвених појава, рад ван учионице је дјечи посебно занимљив. Дјеца су у непосредном контакту са предметима и појавама у природи и друштву, тако да су у таквим условима и мотивација, радозналост и жеља за сазнавањем знатно већи него у уобичајеним „учионичким” условима.

Поред позитивног утицаја на мотивацију ученика, предност амбијенталне наставе је и у томе што су ученици у ситуацији да самосталним истраживањем и директним контактом са бројним и разноврсним изворима знања. Властитим активностима у изворном контексту

овладавају практичним знањима и вјештинама, богате и проширују своја искуства. На тај начин се истовремено остварује принцип повезаности теорије с праксом и наставе са животом. Успјешно рјешавање проблема и критичко анализирање истраживаних појава могуће је само уколико ученици претходно доживе искуство у физичким појавама, процесима и објектима, а такво искуство најбоље се стиче непосредним контактом са објективном стварношћу.

У том контексту, знања, вјештине и умијећа стечена учењем путем амбијенталне наставе трајнија су и примјенљивија, а ученици постају свјесни „да се истина открива активним размишљањем, а не само примањем информација” (Борић, Шкугор и Перковић, 2010). Разлика између чињеничних (декларативних) знања и могућности да та знања применимо (процедуралних), при рјешавању свакодневних проблема некада може бити велика. Управо амбијентална настава омогућава да се поменута разлика успешније и боље превазиђе. Примјеном амбијенталне наставе постиже се свјесна активност и мисаона активизација ученика, интензивније се развијају њихове способности праћења, уочавања, упоређивања, узрочно-последичног повезивања појава, процеса и односа и врши оспособљавање ученика за самообразовање.

Амбијентална настава доприноси повећању когнитивних способности ученика, а поред позитивних ефеката таквог начина рада у психомоторној сфери, позитивни ефекти се могу уочити у конативној сфери која представља сегмент моралног васпитања и развоја. Ученици развијају комуникативне вјештине, способност сарадње са другима у групи и одјељењу, слободнији су у изражавању својих ставова, мишљења, приједлога и идеја, развија се упорност, истрајност и одговорност у извршавању задатака, док се истовремено побољшава њихова концентрација, перцепција, моторичке способности, спретност и сналажљивост у проналажењу и коришћењу различитих сазнајних ресурса (Fjortoft, Sageie, 2000). Имајући у виду чињеницу да се амбијентална настава може реализовати на различите начине, потребно је да објаснимо најважније облике њене реализације. Дакле, говоримо о посјети, излету и школи у природи.

Посјета

Постоји потреба да се одређени наставни садржаји реализују изван учионице у кратком временском трајању, један или два наставна часа. Припремајући наставу природе и друштва, а у складу са циљем часа, наставник ће предвидјети одлазак у одређену установу (музеј, библиотеку, позориште), фарму, предузеће, фабрику, објекте у природи и слично. „Посјетом сматрамо наставу у непосредној околини школе, гдје се обрађује једна наставна јединица у трајању од неколико минута, једног наставног сата или двају наставних сати“ (De Zan, 2005: 325) Кључно је да се посјета може организовати ускључиво у околини школе, а ако би се ишло у нека удаљенија мјеста или предјеле одузимало би више времена него што је два наставна часа. „Методичка вриједност посјете је вишеструка. Ако се организује на почетку наставне теме, омогућава квалитетније учење и разумјевање садржаја које ће се касније обрађивати. У учионици ће учити нешто што су већ доживјели, видјели. Овакву посјету називамо уводном посјетом. Уколико је организована у вријеме учења садржаја наставне теме, може се говорити о радним или истраживачким посјетама. Такве посјете омогућавају истовремено повезивање теорије са непосредним посматрањем, па и практичним радом, што омогућава разумијевање природних појава, значај људског рада и сл. Организовање посјете на завршетку обраде наставне теме омогућава да раније стечена теоријска знања постану примјенива“ (Јењић и Драгић 2017: 141).

Слика 14 Посјета ученика ЈУ ОШ „Бранко Ћопић“ Прњавор фабрици обуће „Санино“

Излет

Излет се може тумачити као организовани групни одлазак из мјеста сталног боравка, обично у природу, али и до неког објекта, насеља или у град с' унапријед припремљеном сврхом. С обзиром на трајање излети су полудневни, једнодневни и вишедневни (Педагошка енциклопедија I, 1989). Овакво одређење излета је уопштено, а конкретнија дефиниција јесте да излетом означавамо полудневне одласке изван школских објеката ради упознавања садржаја једне наставне јединице или више њих (De Zan, 2005). Међутим, пракса у школи показује да излет може да буде организован као полудневни одлазак али и као цјелодневни одлазак ученика изван школских просторија. Управо руковођени искуством из школске праксе и потребом уређења ванучионичке наставе у школама, Министарство просвјете и културе Републике Српске је донијело Правилник о извођењу излета, екскурзија и школе у природи. Правилник је објављен у Службеном гласнику РС број 67/09, а у истом је излет дефинисан као „плански организована једнодневна активност ученика у простору изван школе, ради рекреације или реализације дијела наставних садржаја у природном окружењу, а планиран је годишњим програмом рада школе“. Поред реализације наставних садржаја излети имају и рекреативни карактер. Наиме, планирањем излета неопходно је предвидјети и дјечије игре у природном окружењу.

Боравак у природи код ученика развија и еколошку свијест. Ванучионичке наставне активности, посебно када се ради о посјетама и излетима у завичају односно мјесту живљења омогућавају да се користе ресурси локалне средине као извора учења. У поглављу Прилози наводимо примјер плана једнодневног излета ученика четвртог разреда. Током реализације излета искоришћени су ресурси локалне средине, односно града Прњавор.

Школа у природи – облик амбијенталне наставе

Један од облика амбијенталне наставе, или ванучионичке наставе како је још називају, је и школа у природи. Школа у природи се ранијих година одвијала у четвртом разреду основне школе, од 2019. године се реализује у петом разреду. Пожељно је да школа у природи се реализује у окружењу које се по природно-географским одликама разликује од окружења

у којем ученици живе, како би ученици били у прилици да непосредно упознају облике рељефа који нису карактеристични за њихов завичај као и да истражују различите или мање познате животне заједнице. Припрема и реализација школе у природи је тежа и сложенија од других облика изванучионичке наставе. Планирање и припрема школе у природи пролази неколико етапа:

- планирање на почетку школске године (у годишњем програму рада школе) ,
- одређивање локације гдје ће се реализовати,
- планирање временског трајања школе у природи,
- одлазак наставника на предвиђену локацију како би се упознао са условима за боравак и садржајима који могу бити реализовани,
- упознавање ученика и родитеља са условима рада на планираној локацији,
- прављење плана и програма рада за боравак у школи у природи и
- одређивање средстава која ће се обавезно носити, а која су неопходна за реализацију програмом предвиђених садржаја.

Школа у природи је посебно погодна за ученике млађег школског узраста. У реализацији учествују ученици и њихови наставници односно учитељи. Школа у природи је облик извођења наставе на издвојеној локацији (планини, језеру, мору) са задатком да се свеобухватније проуче специфичности тог природног амбијента са становишта мултипредметности. Школа у природи дијелом има и рекреациони карактер. Овај облик наставе се у нас најчешће организује за ученике једног разреда у трајању од једне до двије седмице (Бањац). Мултипредметност подразумјева могућност реализације садржаја из свих наставних предмета. Реализују се садржаји из свих предмета по распореду путем интегративне наставе. Тако ће у оквиру физичких активности ученика бити реализовани различити садржаји наставе физичког и здравственог васпитања, цртање из ликовне културе, различити писмени и усмени извјештаји о утисцима из школе у природи из српског језика и сл. У прилозима овог рада представљен је детаљан елаборат за извођење школе у природи.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Имајући у виду сва природна и географска обиљежја заједно са привредним која су из њих проистакла као и сва културна, духовна и јавна обиљежја која красе град Прњавор можемо да кажемо да су широке могућности њихове примјене у васпитно – образовном процесу. Потребно је се више бавити њиховом имплементацијом кроз образовни систем. Анализом свих наведених обиљежја града Прњавор као и теоријских садржаја о амбијенталној настави може се закључити да њиховом примјеном у наставном процесу можемо превазићи многе недостатке традиционалне – предавачке наставе. Таква традиционална настава је тежила вербализму, што је доводило до занемаривања индивидуалних карактеристика ученика. Примјена амбијенталне наставе у наставном процесу и њеном реализацијом путем наведених обиљежја омогућава да ученици истраживањем, посматрањем, слушајући, анализом и откривањем самостално долазе до рјешења и сазнања. Таква знања код ученика су трајнија и ученици су у могућности да их примјењују у свакодневном животу. У раду смо навели и детаљно описали природна окружења као и друштвена обиљежја града Прњавор у којима је могуће реализовати наставне јединице путем амбијенталне наставе и остварити очекиване наставне исходе наведене у важећем Наставном плану и програму. Цитирајући и позивајући се на више аутора, описали смо амбијенталну наставу као један од наставних модела рада. Скренили смо пажњу на потребу и важност учесталије примјене амбијенталне наставе у образовању.

Поред образовног, битно је напоменути да се код ученика примјеном амбијенталне наставе остварује и васпитни значај. Реализацијом неких од облика амбијенталне наставе (школски час у природи, излети, посјете, школа у природи) код ученика се формира и развија морално, естетско, интелектуално, религијско и физичко васпитање. Ученици ће боравком у природи разумјети значај очувања околиша и природе. Посјетом културним, духовним, јавним или привредним установама ученици ће упознати и поштовати правила понашања на јавним мјестима те кориштење манира лијепог понашања. Кориштењем једног од наведених облика саобраћаја, ученик ће да упозна и поштује начин правилног понашања у јавном превозу, као и начине правилног понашања као учесник у саобраћају.

Током израде овог рада, са ученицима су реализовани наставни часови из наставе моје околине и природе и друштва путем амбијенталне наставе. Ученици су посјетили нека од наведених обиљежја града Прњавор. Након реализованих часова, изразили су жељу да се наставни процес у њиховом даљем школовању чешће реализује путем амбијенталне наставе. Закључили смо да је ученицима наставни рад био доста занимљивији, да су више учествовали у наставном раду, да су до знања дошли самостално посматрајући, анализирајући и закључивајући те да су им интересовања била већа него што то бива током рада у учионици путем уџбеника. У прилозима се налазе неки од тих наставних часова.

Полазећи од свега наведеног, долазимо до закључка да су могућности амбијенталне наставе велике. Битно је упознати наставно особље са могућностима амбијенталне наставе и кориштењем природно – географских обиљежја као извора знања. Школа XXI вијека захтјева увођење иновација у наставни процес примјеном нових метода и облика наставног рада а амбијентална настава и њена примјена свакако то јесу.

ЛИТЕРАТУРА

1. Анђелковић, С. и Станисављевић Петровић, З. (2013). Учење и поучавање ван учионице – амбијентална настава. *Настава и васпитање 1*, стр. 39-51.
2. Благданић, С. и Банђур, В. (2018). *Методика наставе природе и друштва*. Београд: Учитељски факултет Универзитета у Београду.
3. Бањац, М. (2016). *Основе наставе природе и друштва*. Бања Лука: Нове образовне иницијативе
4. Borić, E, Škugor A. i Perković I. (2010) Samoprocjena učitelja o izvanučioničkoj istraživačkoj nastavi prirode i društva. *Odgojne znanosti Vol. 12, br. 2, 2010, str. 361-371*.
5. Branković, D. i Ilić, M. (2003). *Osnovi pedagogije*. Banja Luka: Comesgrafika.
6. Branković, D. i Ilić, M. (2010). *Uvod u pedagogiju i didaktiku*. Banja Luka: Comesgrafika.
7. Врећић, Д., Лазаревић, Ж. и Кнежевић, Љ. (1989). *Методика наставе природе и друштва, познавање природе и познавање друштва*. Београд: ЗУНС
8. Грдинић, Б. и Бранковић Н. (2005). *Методика познавања природе и друштва и света око нас у наставној пракси*. Бачки Петровац: Култура.
9. De Zan, I. (2005). *Metodika nastave prirode i društva*. Zagreb: Školska knjiga
10. Јењић, С. и Драгић, Ж. (2017). *Прилози методици наставе природе и друштва*. Бања Лука: Филозофски факултет Бања Лука
11. Јењић, С. (2021). *Формирање појмова у настави природе и друштва – теоријске основе и методички поступци*. ФФУНИБЛ
12. Коменски, Ј.А. (1997). *Велика дидактика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
13. Лазаревић, Ж. и Банђур, В. (2001). *Методика наставе природе и друштва*. Јагодина: Учитељски факултет у Јагодини и Београду.
14. Лекић, Ђ. (1997). *Методика разредне наставе*. Београд: Нова просвјета.
15. *Локални еколошки акциони план општине Прњавор 2015-2020* (2016). Службени гласник општине Прњавор број 3.
16. Младеновић Ј., Голубовић-Илић И. и Копривица М. (2015). Амбијентална настава природе и друштва. *Узданица, год. XII, бр. 2 – децембар 2015*.
17. Momirović, P. (1956). Drvene crkve zapadne Bosne. *Naše starine, III, str. 163-165*.
18. Мужић, В. (1997). *Методологија педагошких истраживања*. Сарајево: Свјетлост.

19. Наставни план и програм за основно образовање и васпитање. <https://www.rpz-rs.org/761/rpz-rs/Nastavni/programi/za/osnovno/vaspitanje/i/obrazovanje>
20. Недовић, З. (1999). *Прњавор и његова околина*. Добој: ОДП „Графичар“
21. Парталo, Д. (2020). *Педагошке и методолошке вриједности студије случаја у истраживању квалитета универзитетске наставе*. Необјављена докторска дисертација. ФФ УНИБЛ.
22. Poljak, V. (1985). *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
23. *Pedagoška enciklopedija I* (1989). Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
24. Продановић, М. (1999). *Село Штпрци*. Бања Лука: ППГ „Comesgrafika“
25. *Projekat za izvođenje rekonstrukcija šumske staze sportstko – rekreativnog centra „Borik“* (2010). Prnjavor
26. *Просторни план Општине Прњавор 2010-2030* (2008). (<https://gradprnjavor.com/wp-content/uploads/2022/04/Prostorni-plan-opstine-Prnjavor-za-period-2010-2030.-godina.pdf>)
27. „Србац- монографски записи“ (2020). Општина Србац и „Графомарк“ Лакташи
28. *Стратегија развоја општине Прњавор за период 2022-2028* (2022). Општина Прњавор (<https://gradprnjavor.com/wp-content/uploads/2022/11/Стратегија-развоја-општине-Прњавор-за-период-2022.-2028.pdf>)
29. Сузић, Н. (2005). *Особине наставника и однос ученика према настави*. Бања Лука: ТТ Центар.
30. Сузић, Н. (2005). *Педагогија за XXI вијек*. Бања Лука: ТТ Центар
31. Suzić, N. (2010). *Pravila pisanja naučnog rada: APA i drugi standardi*. Banja Luka: XBS.
32. Халаши, Т., Цвјетићанин, С. и Каламковић, С. (2016). Почеси наставе о природи код Срба. *Норма*, бр. 2. стр. 425 – 440.
33. *Шематизам III* (2015). Српска православна Епархија бањалучка
34. .Шушак, Б. (2017). *Љубић (не)испричане приче*. Прњавор: М Графомарк

ПРИЛОЗИ

ПРИЛОГ 1. План једнодневног излета ученика

ЈУ ОСНОВНА ШКОЛА „БРАНКО ЋОПИЋ“

ПРЊАВОР

ПЛАН ЈЕДНОДНЕВНОГ ИЗЛЕТА УЧЕНИКА ЧЕТВРТОГ РАЗРЕДА

У складу са Правилником о извођењу излета, екскурзија и школе у природи приступило се планирању и програмирању излета, те изради елабората о реализацији једнодневног излета. Разредне старјешине свих одјељења четвртог разреда су након прикупљеног мишљења родитеља на родитељском састанку, разговора са ученицима на часовима одјељењске заједнице, разматрања на активу учитеља четвртог разреда и мишљења школског педагога донијеле одлуку да се једнодневни излет реализује у Бањи Кулаши, Ергели „Вучијак“ и Цркви брвнари у Горњим Палачковцима . Све дестинације су на подручју општине Прњавор

Елаборат садржи следеће елементе:

1. васпитно-образовни циљеви и задаци
2. програмски садржаји излета
3. планирани број ученика
4. носиоци предвиђених садржаја и активности
5. путни правац
6. техничка организација
7. начин финансирања излета

1. ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНИ ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ

а) циљеви:

- да ученици уз помоћ учитеља повежу стечена знања из различитих предметних подручја;
- да ученици стечена знања примјењују у природној и друштвеној средини и на тај начин стекну трајна знања која ће примјењивати у настави и свакодневном животу;

б) задаци:

- упознавање природних обиљежја и љепота завичаја;
- систематизација знања о саобраћају и саобраћајној култури;
- систематизација знања о биљном и животињском свијету и њиховом значају за околину;
- развијање еколошке свијести и културе понашања;
- развијање психофизичких способности неопходних за очување здравља дјетета;
- изграђивање позитивних социјалних односа међу ученицима, као и односа на релацији ученик-наставник;

2. ПРОГРАМСКИ САДРЖАЈИ ИЗЛЕТА

- Припремити ученике за извођење излета (правила понашања, комуникација са другарима из других одјељења);
- Прије поласка на излет упознати ученике са крајњом дестинацијом (мјестом и крајевима кроз које се пролази на путу до излетишта, шири завичај);
- У току путовања објашњавати кроз које крајеве пролазимо и скренути пажњу на значајне објекте;
- У току вожње по потреби направити краћу паузу;
- По доласку на одредиште направити краћу паузу за релаксацију и одмор;
- Упознавање са садржајима излетишта и поновити правила пристојног понашања
- Вријеме за оброк;
- За реализацију излета и остварења васпитно-образовних циљева планирани су разноврсни наставни и рекреативни садржаји;

Систематизација знања из предметних подручја и предмета;

Спортско-рекреативне игре такмичарског и забавног карактера;

- Уређење простора на којем смо боравили;
- Полазак кући;
- Дружење у аутобусу уз пјесму и веселе садржаје.

Извјештавање и вредновање тока излета и остварења циљева, садржаја и задатака размотриће одјељењске старјешине и ученици у оквиру часа одјељењске заједнице. Ученици ће изнијети своје утиске о излету, те у оквиру наставе српског језика написати (први разред испричати)

кратак састав о излету. Разредне старјешине ће сачинити извјештај с којим ће бити упознати школски педагог , родитељи на родитељском састанку , Одјељењско и Настаничко вијеће.

3. ПЛАНИРАНИ БРОЈ УЧЕНИКА

За одлазак на излет планирано је 89 ученика четвртог разреда, са пет учитеља.

4. НОСИОЦИ ПРЕДВИЂЕНИХ АКТИВНОСТИ

Носиоци предвиђених активности и садржаја су: вођа пута, одјељењске старјешине, туристички водич и стручна лица.

5. ПУТНИ ПРАВАЦ

Полазак испред матичне школе у 08.00 часова.

Релација: Прњавор-Кулаши-Вучијак-Горњи Палачковци-Прњавор

Ученици из подручне школе у Штрпцима крећу аутобусом из Штрбаца испред школе а затим аутобус долази по ученике из матичне школе.

6. ТЕХНИЧКА ОРГАНИЗАЦИЈА

За све организационо-техничке послове у вези са извођењем излета задужен је директор школе.

7. НАЧИН ФИНАНСИРАЊА ИЗЛЕТА

Излет ће се финансирати средствима родитеља.

Вријеме поласка: 22. мај 2023. у 08.00 часова испред ОШ «Бранко Ћопић», Прњавор

Вријеме повратка: у поподневним часовима, повратак пред школу у Прњавору.

Реализатори наставе за вријеме излета:

IV1- Сандра Поповић 22

IV2- Биљана Митровић 25

IV3 –Јелена Мијић 23

IV4 -Јасна Малић 15

IV5 –Слађана Миланковић 4

Прилог 2. Елаборат о реализацији школе у природи

ЈУ ОШ „БРАНКО ЋОПИЋ“ ПРЊАВОР

ШКОЛА У ПРИРОДИ / школска година 2022-2023.

ПЕТИ РАЗРЕД

1. Програм излета (васпитно-образовни циљеви, задаци и садржаји којима се остварују постављени циљеви)

Васпитно-образовни циљеви и задаци:

Полазну основу за утврђивање циља и задатака школе у природи чине Наставни план и програм за основну школу и специфични услови у којима се организује овај вид васпитно-образовне дјелатности школе. Полазећи од значаја за побољшање здравља, психо-физичког развоја и успјешније васпитање и образовање дјете циљ школе у природи је :

1. да се у повољнијим климатским условима и у непосредном додиру са природом шири педагошка дјелатност,
2. утиче на побољшање здравља ученика,
3. утиче на психо-социјални развој ученика,
4. да се успјешније остварују васпитно-образовни задаци у цјелини,
5. ширење сазнајних видика ученика и опште културе ученика,
6. побољшање постојећих и стицање нових знања и искустава о природи на основу посматрања и доживљавања,
7. развијање свијести о потреби заштите, његовања, чувања и унапређивања природне и животне средине и развијање љубави према природи,
8. оспособљавање ученика да самостално стичу знања непосредним посматрањем и истраживањем појава и догађаја у природи и раду људи,
9. развијање потреба и навика за боравком у природи и културним провођењем слободног времена,
10. развијање патриотизма, упознавање појединих крајева наше земље и њиховог културно-историјског наслеђа,
11. да се обогате дјечија социјална искуства и знања у условима интензивније интеракције и комуникације између ученика и наставника током заједничког живота и рада у школи у природи,

12. поштивање властитих и туђих емоција, потреба и права других, међусобног поштовања и толеранције,
13. школа у природи треба да утиче на укупни социо-емоционални развој личности дјетета.

Распоред дневних активности

Редни број	АКТИВНОСТИ	Вријеме
1.	Устајање, јутарња хигијена, спремање кревета	7,00 – 7,30
2.	Јутарња вјежбања	7,30 – 8,00
3.	Доручак	8,00 – 8,30
4.	Наставне активности	8,30 – 12,30
5.	Припреме за ручак	12,30 – 13,00
6.	Ручак	13,00 – 13,30
7.	Одмор и самосталне активности у слободном времену по избору ученика	13,30 – 15,30
8.	Физичко-рекреативне и спортске, те друштвено корисне активности	15,30 – 18,30
9.	Припрема за вечеру	18,30 – 19,00
10.	Вечера	19,00 – 19,30
11.	Активности у слободном времену друштвено-забавнога карактера	19,30 – 21,30
12.	Припрема за спавање	21,30 – 22,00
13.	Спавање	од 22,00

2. Број заинтересованих ученика: Од укупно 86 ученика заинтересованих је 79 ученика

3. Носиоци предвиђених активности:

- Драгана Игњатић, одјељењски старјешина V1,
- Биљана Кузмановић, одјељењски старјешина V2,
- Весна Шушак Гајић, одјељењски старјешина V3,
- Дарио Влајић, одјељењски старјешина V4.

Поред учитеља, активности ће реализовати аниматори (Професор физичког васпитања), водичи и др.

4. Одговорно лице: Дарио Влајић

5. Пратиоци ученика:

2. Драгана Игњатић, одјељењски старјешина V1,
3. Биљана Кузмановић, одјељењски старјешина V2,
4. Весна Шушак, одјељењски старјешина V3,
5. Дарио Влајић, одјељењски старјешина V4.

Поред учитеља, активности ће реализовати аниматори, водичи и др.

1. Путни правац : Прњавор- Пећина Орловача-Јахорина- у доласку
Јахорина-Земаљски музеј (Сарајево) -Прњавор- у повратку

7. Техничка организација:

Ученици и родитељи су у договору са одјељењским старјешинама изабрали дестинације за извођење школе у природи, водећи рачуна да избор дестинације омогући реализацију постављених циљева и задатака. Стручну оправданост и елаборат за извођење школе у природи израдио је стручни тим школе, који чине стручни актив наставника петог разреда, педагог и директор. Носилац организационо-техничких послова је директор школе, који је одредио стручног вођу пута задуженог за реализацију плана и програма екскурзије. Полазак аутобуса је испред школе у јутарњим часовима. На дан поласка превозник ће доставити увјерење о извршеном техничком прегледу возила обављеном у складу са законским и подзаконским актима којима се регулише превоз у друмском саобраћају. Полиција ће извршити контролу докуменације о техничкој исправности возила предвиђених за превоз.

8. Начин финансирања :

Трошкове школе у природи финансирају родитељи ученика.

9. Планирана дестинација: Јахорина

Аранжман треба да садржи:

- превоз удобним туристичким аутобусом на наведеној релацији
- четири пуна пансиона (од понедјелка до петка), четири obroка (три obroка и ужина) дневно према стандардима за школски узраст.
- кориштење спортских терена, дворане, учионице,
- кориштење спортских и забавних садржаја, реквизита и дидатичких средстава,
- услуге аниматора за спортско-рекреативне активности
- улазнице за пећину Орловача и Земаљски музеј
- осигурање дјете од незгоде за све дане боравка,

- здравствена заштита током 24 часа (услуге љекара)
- организацију и пратиоца групе и
- ТВ и камин сала.
- Све активности треба да буду реализоване до 22,00 часа

10. Начин избора услова боравка на изабраним дестинацијама:

Избор туристичке агенције као понуђача за извођење школе у природи вршиће се на основу јавног позива.

11. Начин извјештавања:

По реализацији школе у природи извјештај ће сачинити стручни тим и стручни вођа пута у сарадњи са ученицима. Извјештај ће се доставити на увид и мишљење савјету родитеља и савјету ученика. Након што савјет родитеља и савјет ученика дају мишљење, извјештај се доставља наставничком вијећу на разматрање и усвајање. Након тога директор ће доставити извјештај Републичком педагошком заводу. Одјељењски старјешина ће са извјештајем упознати родитеље на родитељском састанку.

12. Линије и начини комуникације са ученицима

Одјељењске старјешине ће непосредно комуницирати са ученицима.

13. Начин обавјештавања родитеља о ученицима

Родитељи ученика ће бити свакодневно обавјештени о активностима школе у природи преко фб странице школе и путем вибер група одјељењских старјешина.

У поподневним часовима у оквиру слободних активности ученици и родитељи ће имати могућност да се чују телефоном и да ученици кроз непосредну комуникацију са родитељима обавјесте о свему.

Степен учествовања у активности

Активности	Учитељ	Ученици	Родитељи	Школска администрација
Планирање на почетку школске године (ГПРШ)	*			*
Избор локације	*		*	*
Одређивање датума путовања / боравака	*		*	*
Посјета локацији унапријед	*			
Расписивање тендера (смјештај, превоз, цијена)	*		*	*

Разговор са ученицима	*	*		
Разговор са родитељима и потписивање сагласности	*		*	
Припрема наставних материјала	*			
Боравак на изабраној локацији	*	*		
Дискусија након повратка (анализа реализованости планираних активности)	*	*	*	*

Како бисмо јасније приказали реализацију наставе у школи у природи, наводимо један модел рада¹. У Републици Српској постоји више занимљивих локација на којима се може изводити школа у природи. Неке од најпопуларнијих локација су Јахорина, Козара и Ријечани код Модриче због свог садржаја и капацитета. Посједују спаваонице за дјецу, ресторан за исхрану, учионице за рад и реализацију наставе, игралиште и сл. Смјештени су у природи, издвојени из насеља, а дјеца су у потпуности безбједна. Са аспекта социјализације у овако организованој настави ученици се осамостаљују од родитеља и уочавају своје мјесто у колективу. Исто тако ученици самостално одржавају своје спаваонице и личну хигијену, што додатно увећава вриједност школе у природи. Важно је напоменути да на почетку школске године израдом годишњег наставног плана треба планирати прикладне наставне теме за вријеме када се реализује школа у природи. Ранијих година пракса је да се у мјесецу јуну реализује школа у природи. Дакле, за све наставне предмете поребно је планирати теме у мјесецу јуну чији садржаји се путем амбијенталне или ванучионичке наставе могу реализовати. Ученици ОШ „Бранко Ћопић“ су реализовали у периоду од 10.06. – 16.06.2023. године школу у природи на планини Јахорини. По распореду један наставни дан са наставним јединицама је изгледа овако:

1. час – Српски језик – Писање писма;
2. час – Математика – Мјерне јединице за површину;
3. час – Ликовна култура – Маскенбал;
4. час – Ликовна култура – Маскенбал .

¹ Реализована школа у природи ученика Основне школе „Бранко Ћопић“ Прњавор

На првом часу ученици су писали писмо родитељима. Водећи рачуна о форми писма и о правилном адресирању, након што су писмо написали и адресирали у оближној поштанској пословници писма су послали родитељима.

На другом часу утврђивајући мјерне јединице за површину, ученици су на основу података о мјерама зелене површине којим располаже хотел у којем су боравили израчунали укупну површину зелене површине и колико је потребно времена баштованима да је покосе.

На трећем и четвртном часу из ликовне културе ученици су реализовали маскенбал који је захтјевао ранију припрему па су костиме понијели од куће.

Поред наведених наставних јединица реализоване су :

Српски језик: култура изражавања- извјештавање о догађајима у вези школе у природи, вођење дневника ученика, прављење спискова по азбучном и абецедном реду(биљака, животиња), разговор о догађаја који су проузроковали најљепша осјећања – боравећи у школи у природи.

Математика: разломци, мјерне јединице за дужину, мјерне јединице за површину, мјерне јединице за запремину.

Природа и друштво: појам екологија, међусобна зависност живе и неживе природе на планети Земљи.

Музичка култура: тонско сликање, пјевање пјесме по слуху: „Пастирче”.

Физичка култура и здравствено васпитање: корективне вјежбе, моторички полигон

Слика 13 Ученици V4 одјељења ЈУ ОШ „Бранко Ћопић“ Прњавор током реализације наставног часа српског језика и активности писање писма.

Слика 15 Ученици V4 одјељења ЈУ ОШ „Бранко Ћопић“ Прњавор током реализације наставног часа математике и активности израчунавања површине

Слика 16 Ученици V4 одјељења ЈУ ОШ „Бранко Ћопић“ Прђавор током реализације активности из наставног предмета ликовне културе, маскенбал

МОДЕЛИ ПИСАНИХ ПРИПРЕМА ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ЧАСОВА ПУТЕМ АМБИЈЕНТАЛНЕ НАСТАВЕ (МУЛТИПРЕДМЕТНОСТ ЧАСОВА)

Модел писане припреме за реализацију часова путем амбијенталне наставе у првом разреду основне школе

Мјесто реализације виногради и воћњаци винарије „Васић“ Доњи Штрпци – наставни дан са смјеном три наставне активности

Тема дана	Школа		
Предметно подручје	МОЈА ОКОЛИНА	ГОВОР, ИЗРАЖАВАЊЕ, СТВАРАЊЕ	РИТМИКА, СПОРТ, МУЗИКА
НАСТАВНИ САДРЖАЈИ	Плодови јесени	Пластелин/плодови јесени	Ходање на унутрашњем и

			спољашњем своду стопала
ОЧЕКИВАНИ ИСХОДИ	знају набројати плодове јесени;	од различитих материјала обликује воће и поврће	покаже моторичке способности
ОБЛИЦИ РАДА	фронтални, индивидуал ни		
НАСТАВНЕ МЕТОДЕ	метода наставног разговора, метода практичних радова, метода илустрације, метода демонстрације		
НАСТАВНА СРЕДСТВА И МАТЕРИЈАЛИ ЗА РАД	прибор за цртање, пластелин, маказе, љепило, свеска, колаж папир, штоперица		
	ТОК НАСТАВНИХ АКТИВНОСТИ		
	Уводне активности: Мала гимнастика: (врат, рамена, кукови, ноге) Доминантне активности Моја околина: Понављамо раније обрађене садржаје о јесени (изглед природе у јесен, облачење људи, јесење вријеме и сл.) Са ученицима шетам од школе до оближњег воћњака. Посматрамо дрвеће и воће које се налази поред пута. Посматрамо народ који шета поред нас. Разговарамо које плодове воћа смо видјели? Како изгледа лишће на		

дрвећу? Како су људи које смо видјели у шетњи обучени? Разгледамо баште и поврће које се налази у њима као и плодове у њивама.

Приликом доласка у воћњак, ученици именују воће које се налази у воћњаку: грожђе, дуње, крушке и јабуке. Разговарамо о поврћу које смо раније видјели. Ученици именују: бундеву, мркву и кукуруз који су видјели у њиви. Ученици у свеске цртају плодове јесени водећи рачуна о правилном распоређивању на листу. Такође то боје.

Шта наше маме и баке праве од тих плодова пред зиму? (Зимницу). Данас ћемо ми у воћњаку направити своју малу зимницу, али прије тога требамо убрати мало воћа и поврћа!

АКТИВНОСТ: "Берба воћа"

Дјеца стоје у кругу. Опонашамо дување вјетра тако што пружамо руку и њишемо се у једну страну, а затим другом руком у другу страну, може и са обје руке. Имитирамо фијукање вјетра. Ученике дијелим у групе које ће брати одређено воће. Једна група ће брати грожђе, друга група јабуке, трећа група дуње а четврта група крушке. Дијелим ученицима четири корпе у које ће брати воћке. Водимо рачуна да не ломимо гране, да беремо само оне воћке које су зреле и да не правимо буку у воћњаку. Након што уберу довољно воћа за ужину слиједи следећа активност, рад на наставним листићима. Ученици добијају илустрације воћа и поврћа и наставне листиће на којима су нацртане празне тегле. Прво ће изрезати илустрације. Објаснити ученицима да у тегле требају лијепити одвојено воће и поврће, те да ће се у тегли са поврћем налазити туршија, а у тегли с воћем мијешана мармелада. На крају ће нацртано поврће и воће обојити фломастерима, као и тегле у којима се

	налази зимница. Напоменути да при бојењу требају пазити на уредност и прецизност, али и на одговарајуће боје сваког плода (ПРИЛОГ 1 и ПРИЛОГ 2).
	ПАУЗА ЗА ОДМОР И УЖИНУ: ученици ручају воће које су претходно убрали
	Говор, изражавање , стварање: Ученици од пластелина праве плодове јесени. Демонстрирам ученицима како да направе корпу за воће и поврће од пластелина у коју ће слагати воће и поврће које ће такође обликовати од пластелина. Радове ћемо по повратку изложити у учионици. Ритмика, спорт, моторика : У повратку док шетамо , вјежбамо ходање на унутрашњем и вањском дијелу стопала. Учитељ прати ученике и коригује вјежбе по потреби. Завршна активност: Игра: „Берем, берем грожђе“ Дјеца формирају коло. Један ученик је у средини кола. Он је "чувар". Дјеца стоје у кругу (колу) ипјевају. БЕРЕМ, БЕРЕМ ГРОЖЂЕ, ДОК ЧУВАР НЕ ДОЂЕ, А КАД ЧУВАР ДОЂЕ, ОБРАНО ЈЕ ГРОЖЂЕ. БЕРЕМ, БЕРЕМ ГРОЖЂЕ, ДОК ЧУВАР НЕ ДОЂЕ, А КАД ЧУВАР ДОЂЕ,

ОБРАНО ЈЕ ГРОЖЋЕ.

Покретима руку опонашају бербу грожђа. Дјеца кидају зрна и стављају их у уста и у корпу. Берући грожђе гледају опрезно на "чувара". Код посљедње ријечи дјеца се разбјеже. "Чувар" хвата једно дијете. Ухваћено дијете преузима улогу "чувара".

Писана припрема је предвиђена за школу у чијој се непосредној близини налази воћњак. За школе које немају такво окружење, може се организовати превоз и у том случају само се не реализују садржаји који су предвиђени за шетњу од школе до воћњака и у повратку.

Модел писане припреме за реализацију часова путем амбијенталне (интегративне) наставе у трећем разреду основне школе

Мјесто реализације језеро Дренова - наставни дан са распоредом од четири наставна предмета

	Српски језик	Математика	Моја околина	Музичка култура
Наставна јединица	Рад на тексту: „Жаба чита новине“, Јован Ј. Змај:	Мјерење дужине - јединице мјере за дужину	Јединство живе природе	Бројалице : „Жабе“, „Скрупчао се мали јеж“ („Боц-боц иглицама“)
Тип часа	Обрада	Обрада	Обрада	Утврђивање
Наставне методе	Метода наставног разговора, метода рада на тексту	Метода наставног разговора, метода демонстрације	Метода наставног разговора, метода демонстрације	Метода наставног разговора
Облици наставног рада	Фронтални и индивидуални	Фронтални, у пару и индивидуални	Фронтални и индивидуални	Фронтални, групни и индивидуални
Циљ часа	- оспособљавање да доживљава и интерпретира књижевно дјело, разумије основне појмове о књижевности и разликује поезију од прозе	-оспособљавање ученика да мјере, записују, упоређују и претварају веће мјерне јединице за дужину и вријеме у мање и обрнуто;	- разликовање група животиња те уочавање међусобних односа међу њима (ланац исхране);	- развијање музичког слуха, ритамских, вокалних и интонативних способности, развијање музичког памћења, те развој социјализације и самопоуздања;

Очекивани исходи	-исказује лични доживљај након прочитаног текста; -упознаје дјела Ј.Ј.Змаја; -уочава и издваја ток радње; - одређује мјесто и вријеме радње; - препознаје ликове који су носиоци радње у књижевном тексту;	-опише и покаже различите начине мјерења дужине - нестандарним мјерама (стопало, педаљ, палац, лакат);	-објасни међусобну повезаност биљног и животињског свијета околине	-тачно изводи говорне и пјеване бројалице; -правилно изговара краће бројалице, јача комуникационе вјештине представљања и самопоуздања;
Начин провјере очекиваних исхода	-крз разговор	-практичном примјеном , корачањем, мјерењем лактом, палцем	- кроз разговор	-пјевањем , репродуковањем ритма длановима
ТОК ЧАСА:				
Уводни дио часа:	Емоционално – интелектуална припрема: На самом почетку часа питам ученике, које животиње живе у мочварама, барама, ријекама и	Посматрамо природу око нас. Посматрамо шуму и дрвеће поред језера. Разговарамо о висини дрвећа и да ли је сво једнако високо? Закључујемо да	Разговарамо о пјесми коју смо обрадили на првом часу. Гдје живе жабе? Шта се још осим жаба налази у води и крај воде? Посматрамо	Понављамо бројалице које су ученици претходно радили. Сви заједно изводимо претходно обрађене бројалице (Ен – тен – тини; Еци, пеци, пек; Енци, бенци на каменци...) уз

	језерима? Посматрамо језеро и обалу језера. Бацим каменчић поред локвања како бих изазвао реакцију жаба. Посматрамо жабе. Када се оне највише чују (крекећу) у коме годишњем периоду?	није. Ученике формирам у врсту. Закључујемо и врсту да смо формирали на основу висине ученика.	језеро. Закључујемо да поред животиња живе и биљке. Саопштавам ученицима да данас учимо о јединству живе природе. Записују наслов у свеске.	извођење ритмичког удара (плескањем длана о длан). Најављујем нову наставну јединицу – бројалице, пјеване: „Жабе“, „Скрупчао се мали јеж“ („Боц-боц иглицама“)
Главни дио часа:	Најава наставне јединице: Пошто смо предходно разговарали о животињама у води и највише разговарали о жабама, говорим ученицима да данас учимо једну пјесмицу која нам говори о једној жаби! Та пјесма се зове „Жаба чита новине“ и њу је написао наш	Најава наставне јединице: Будући да смо закључили да су различите висине како дрвећа тако и ученика, саопштавам ученицима да данас учимо мјерне јединице за дужину и да се на основу њих одређује нечија висина, односно дужина. Упознајем	Станишта су мјеста гдје живе различите биљке и животиње. Станишта могу бити: ливаде, ријеке, баре, језера, мора, шуме. Језеро испред нас је једно станиште, шума иза нас такође. Биљке и животиње које настањују одређено станиште чине	Разговарам са ученицима да ли воле бројалице? Да ли се некада служе са њима како би се такмичили? Говорим им да ћемо данас научити нове музичке бројалице. Формирам ученике у групе. Дијелим ученицима листиће на којима се налази текст бројалица. Гласно и јасно читам бројалице. Питам ученике да ли су им се допале

најпознатији српски писац Ј. Ј. Змај. Ученици записују наслов у своје свеске. Кажем ученицима да се наслоне једни другима на леђа док сједе на декама на ливади, замолим их да ништа не раде док читам, осим да пажљиво слушају јер ћемо послије читања разговарати. Пјесму изражајно читам. Након читања слиједи разговор о пјесми. Да ли им се пјесма допала? Зашто? Шта им се највише свиједло? Због чега? Тражим од ученика да из уџбеника читају пјесму и да подвуку непознате ријечи и изразе. У	ученике са дужним метром. Након што запишу у свеске, говорим ученицима да су људи некада мјерили дужину помоћу: педља, стопала, лакта, корака и сл. Неколико ученика се пење на оборено дрвеће на ливади. Желимо да провјеримо колико то дрвеће има мјера, мјерећи га стопалом а колико лактом. Бирам ученика и ученицу код којих је видљива разлика у величини обуће. Закључујемо да нису добили исти број а наводимо и разлог зашто је то	животну заједницу. Биљке и животиње у једном станишту су међусобно повезани. Ливаде и воде (ријеке, језера, баре, мора) су станишта многим животињама које живе у води и поред воде. У водама живе разне врсте риба, а поред воде станиште проналазе и жабе, роде, комарци, корњаче, чапље итд. Ученици у своје свеске записују све животиње и биљке које виде у језеру и на ливади као и оне	бројалице и да ли има непознатих ријечи? Ритмички пулс плешћемо длановима. Прво им ја откуцам бројалицу длановима и изговарам тик – так. Затим сваки такт куцамо посебно, а потом спајамо цијелу бројалицу. Све то тактирамо у споријем темпу како би ученици лакше пратили. Када су савладали ритмички пулс, умијесто тик – так изговарамо ријечи бројалице и у цјелини је изводимо у споријем темпу, а потом у бржем. Након тога узимам металофон и свирам мелодију на металофону. Када
---	--	--	--

случају да има непознатих ријечи, тражим да прочитају читаву строфу како би заједнички дошли до тумачења ријечи Анализирамо пјесму, њега ликове, мјесто и вријеме радње. Издајамо пјесничке слике и подсјећамо се шта то чини пјесму и колико има строфа и стихова.	тако. Да је мањи број стопала избројаних код дјечака јер има веће стопало. Исто тако закључујемо и са лактом и да такво мјерење није прецизно. Након што смо измјерили неколико оборених дрвећа разговарамо о мањим и већим мјерним јединицама за дужину од метра дужног. Узимам грану од једног дрвета. Питам ученике да ли се може грана измјерити помоћу лакта или стопала. Након тога узимам лист и постављам исто питање. Закључујемо да	које смо раније спомињали. Шуме су станишта многих дивљих животиња: - дивљач: срна, дивља свиња, зец; - звијери: вук, лисица, медвјед. У шумама живе разне врсте птица. Шетајући кроз шуму посматрамо разно биље, дрвеће а очекујем и да поред птица видимо и по неку животињу или трагове животиња. Након краћег обиласка шуме час настављамо поред језера на ливади. Ученици записују биљке	савладају бројаницу „Жаба“ на исти начин их упознајем са бројаницом „Скупчао се мали јеж“ („Боц-боц иглицама“). Када савладају обије бројанице организујемо такмичење тако што ће свака група извести једну бројаницу, а затим свака група другу бројаницу. Најуспјешније групе наградити аплаузом.
--	---	---	---

		је потребна мања мјера од стопала и лакта. Разговарамо о mm, cm, dm, m и km, као и у којим случајевима се наведене мјерне јединице користе.	и животиње које су видјели у шуми. Која је међусобна повезаност биљака и животиња? Чланови неке животне заједнице (и биљке и животиње) највише су међусобно повезани преко начина исхране – ланца исхране. Закључујемо да се поједине животиње хране биљкама а поједине, са другим животињама? Кога се жаба плаши? Роде! Ученици добијају задатак да помоћу мапе ума у свескама	
--	--	--	--	--

			нацртају један ланац исхране.	
Завршни дио часа:	Будући да се ученици налазе на ливади, сав план записа у свеске ће записати и завршити за домаћу задаћу код куће. Уз запис, научити изражајно рецитовање пјесме за наредни школски час.	Након што смо сумирали утиске ученици за домаћу задаћу добијају задатке да измјере предмете код куће помоћу метра у mm , cm , dm и m а да мјера предмета не смије бити изражена већа од 15 мјерних јединица.	Након што прегледам колико су успјешно извршили задатак, додјељујем задатак за домаћу задаћу , рад у радном листу на страни 24.	Преостало вријеме часа користимо за музичку игру са темом друге бројалице. Ученици се окупе око ученика који је јеж, па покретима прате текст пјесме: Скупчао се мали јеж (ученици „мотају“ руке у круг) , па сад мирно спава (стављају скупљене руке испод образа). Боц, боц, иглицама (покрет боцкања кажипрстом), не дирај га ручицама! (покрет не кажипрстом), боде, боде јеж, биће суза бјеж! (ученици бјеже, ученик који глуми јежа их јури).

				Ученик који је ухваћен , глуми јежа.
--	--	--	--	--

Биографија

Дарио Влајић рођен је 1.5.1988. године у Прњавору. Завршио је основну школу у ЈУ Основна школа "Бранко Ћопић" у Прњавору. Средњу Економску школу је завршио у Дервенти. На Филозофском факултету у Бањој Луци дипломирао је у априлу 2012. године на одсјеку за разредну наставу. Након завршеног првог циклуса уписао је други циклус студија и одслушао сва предавања те положио све испите.

Школске 2016/17. године радио је у ЈУ Основна школа "Милош Црњански" Поточани, а од 2017. године ради у ЈУ Основна школа „Бранко Ћопић“ Прњавор на радном мјесту наставника разредне наставе.

Заинтересован је за континуирано стручно усавршавање. Редовно присуствује савјетовањима које организује Републички педагошки завод за наставнике разредне наставе. У септембру 2021. године присуствовао је онлајн радионицама, које је организовао УНЕСКО Регионални уред за науку и културу у Европи у сарадњи са Министарством просвјете и културе РС, под називом "Јачање дигиталних и вјештина медијске и информацијске писмености", а у октобру исте године онлајн радионицама под називом "Кориштење Мајкрософт алата за извођење онлајн и комбиноване наставе". Ефикасно користи и прилагођава различите наставне методе и облике рада, као и стратегије за поучавање како би омогућио активно учешће ученика у процесу учења.

У децембру 2020. године учествовао је у снимању часова на Радио телевизији Републике Српске за ученике који су због пандемије пратили наставу на даљину.

Члан је Тима за подршку надареним и даровитим ученицима и Тима за израду школског развојног плана за период 2022-2025. године.

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ПОДАЦИ О АУТОРУ ОДБРАЊЕНОГ МАСТЕР/МАГИСТАРСКОГ РАДА

Име и презиме аутора мастер/магистарског рада: **Дарио Влајић**

Датум, мјесто и држава рођења аутора: **1.5.1988. године, Прњавор, БиХ/РС**

Назив завршеног факултета/Академије аутора и година дипломирања: **Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци, 2012. године**

Датум одбране завршног/дипломског рада аутора: **24.4.2012. године**

Назив завршног, дипломског рада аутора: **„Садржаји моралног васпитања у читанкама за трећи, четврти и пети разред основне школе“**

Академско звање које је аутор стекао одбраном завршног/дипломског рада: **Професор разредне наставе**

Академско звање које је аутор стекао одбраном мастер/магистарског рада:

Мастер разредне наставе

Назив факултета/Академије на коме је мастер/магистарског рад одбрањен:

Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци

Наслов мастер/магистарског рада и датум одбране: **Природно-географска обиљежја територије града Прњавор у функцији реализације амбијенталне наставе природе и друштва, 26.9.2023. године у 15:00 часова**

Научна област мастер/магистарског рада према CERIF шифрарнику: **C270 – Педагогија и дидактика**

Имена ментора и чланова Комисије за одбрану, мастер/магистарског рада:

- 1. Проф. др Славиша Јењић, ванредни професор Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци, члан – ментор**
- 2. Доц. др Драган Паргало,**
- 3. Проф. др Александра Петрашевић.**

У Бањој Луци, 20.9.2023. године

КОМИСИЈА ЗА ОЦЈЕНУ ЗАВРШНОГ (MASTER) РАДА „ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСКА ОБИЉЕЖЈА ТЕРИТОРИЈЕ ГРАДА ПРЊАВОР У ФУНКЦИЈИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ АМБИЈЕНТАЛНЕ НАСТАВЕ ПРИРОДЕ И ДРУШТВА”, кандидата Дариа Влајића

**- НАУЧНО-НАСТАВНОМ ВИЈЕЋУ
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА
БАЊА ЛУКА**

На сједници Научно-наставног вијећа Филозофског факултета у Бањој Луци одржаној 6.9.2023. године именована је (Рјешењем бр. 07/3.1451-53/23) Комисија за оцјену завршног (master) рада „ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСКА ОБИЉЕЖЈА ТЕРИТОРИЈЕ ГРАДА ПРЊАВОР У ФУНКЦИЈИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ АМБИЈЕНТАЛНЕ НАСТАВЕ ПРИРОДЕ И ДРУШТВА“, кандидата Дариа Влајића.

Комисија је радила у саставу:

1. Др Драган Партало, доцент Филозофског факултета у Бањој Луци, предсједник
2. Др Александра Петрашевић, редовни професор Природно-математичког факултета у Бањој Луци, члан
3. Др Славиша Јењић, ванредни професор Филозофског факултета у Бањој Луци, члан - ментор,

Комисија је анализирала завршни (master) рад и Научно-наставном вијећу Филозофског факултета подноси следећи

**ИЗВЈЕШТАЈ о оцјени завршног
(master) рада**

1. Обим и структура завршног (master) рада

Завршни (master) рад „Природно-географска обиљежја територије града Прњавор у функцији реализације амбијенталне наставе природе и друштва”, написан је на 98 страница (српска ћирилица; фонт Times New Roman; проред 1,5 линија).

Рад је састављен од сљедећих поглавља:

1. Уводна разматрања (страна 7 — 8),
2. Методологија проучавања (страна 9 — 12),
3. Географске карактеристике Прњавора (страна 13 — 23),
4. Друштвени развој Прњавора (страна 24 — 35), 5. Природне карактеристике Прњавора (страна 36 — 38),
6. Наставни предмет природа и друштво (страна 39 — 66),
7. Амбијентална настава (страна 67 — 72),
8. Закључна разматрања (страна 73 — 74),
9. Литература (страна 75 — 76) и
10. Прилози (страна 77 — 98)

На почетку рада налази се Резиме рада са кључним ријечима и представљен је на српском и енглеском језику. Рад почиње поглављем Уводна разматрања и написан је на двије странице куцаног текста. Послије Уводних разматрања, као јединствене цјелине, слиједе претходно наведена посебна поглавља рада, која имају своје поднасловe. Поглавље Методологија проучавања састављено је од основних методолошких дијелова чији су поднаслови Проблем и предмет проучавања, Циљ и задаци проучавања, Методе проучавања, Организација и реализација проучавања и Значај проучавања. У поглављу Географске карактеристике Прњавора представљени су сљедећи резултати проучавања: Настанак Прњавора и његово име, Географски положај Прњавора, Ријечни слив, Планине које припадају граду Прњавору, Најважнији путни правци, Образовне установе у Прњавору, Култура и установе културе, Вјерски објекти прњаворског краја, Црква брвнара Палачковци, Ергела Вучијак, Бања Кулаши, Излетишта на подручју града Прњавор, Привреда и индустрија. Кандидат је у раду, истина краће, у посебном поглављу представио и Природне карактеристике Прњавора. Ово поглавље се састоји од сљедећа два подналова:

Богатство животињског свијета и Различитост биљног свијета. У поглављу Наставни предмет природа и друштво издвојени су поднаслови Историјски развој наставе природе и друштва, Значај наставе моје околине и природе и друштва, Садржаји учења наставе моје околине, Садржаји учења у настави природе и друштва. Кандидат анализира и објашњава Амбијенталну наставу у поглављу које и носи такав назив, а састоји се од цјелина Појам амбијенталне наставе, Ефекти примјене амбијенталног учења, Посјета, Излет, Школа у природи — облик амбијенталне наставе. Поглавље Закључна разматрања није подијељено у мање дијелове или поднасловe. Након закључних разматрања наведена је Литература и за потребе писања рада истакнуте су 34 библиографске јединице. На крају рада налазе се Прилози у оквиру којих је Прилог 1. План једнодневног излета ученика и Прилог 2. Елаборат о реализацији школе у природи.

2. Теоријска и методолошка утемељеност проучавања

Трагајући за наставним моделима, методама и облицима рада у наставном процесу који својом примјеном код ученика остварују трајна и функционална знања, кандидат истиче амбијенталну наставу као један од наставних модела којом се таква знања остварују. Примјеном амбијенталне наставе ученици се оспособљавају за коришћење различитих извора знања, али и на саму примјену стечених знања у свакодневном животу. У раду су описана природно-географски обиљежја града Прњавор која могу бити у функцији реализације амбијенталне наставе из појединих (или свих) наставних предмета. Град Прњавор карактериште мноштво природних, културолошких, привредних и друштвених обиљежја.

Проблем проучавања дефинисан је као реализација амбијенталне наставе у природногеографском окружењу. Међутим, не могу се представити сва обиљежја и географска окружења у једном оваквом раду. Зато су анализиране и приказане неке могућности за амбијенталну наставу у једној локалној заједници. Дакле, дефинисан је предмет проучавања

као природно-географска обиљежја територије града Прњавор у функцији реализације амбијенталне наставе природе и друштва.

У складу са предметом проучавања одређени су циљ и задаци проучавања. Циљ је истражити и описати мјеста погодна за реализацију амбијенталне наставе која се налазе на територији града Прњавора. Истакнута су 4 задатка проучавања:

1. Описати географске карактеристике града Прњавора,
2. Приказати друштвени развој града Прњавора,
3. Представити природно-географска обиљежја територије града Прњавора која су погодна за реализацију посјета и излета,
4. Приказати студију случаја амбијенталне наставе природе и друштва на примјеру једног одјељења.

Кандидат наводи да је примијењена метода анализе садржаја (анализа теоријских извора и анализа докумената). Тачније, у првом дијелу истраживања је коришћена анализа званичних докумената која је добијена у администрацији града Прњавор, као и научних и стручних радова и књига објављених и доступних јавности. Након урађене анализе, приступило се, у складу са дефинисаним циљем и задацима проучавања, синтези свих анализираних извора у једну цјелину. С тим у вези, истраживање је засновано и на студији случаја. Студија случаја је детаљније објашњена у методологији проучавања а у истом је, касније, објашњен теоријски, практични и друштвени значај проучавања.

3. Резултати проучавања

Рад обилује бројним и инетерсантним подацима, а у овом Извјештају могу се издвојити најважнији:

- Значење ријечи Прњавор могуће је тумачити на више начина. Име Прњавор на подручју бивше Југославије је распрострањено и постоји изузетно велики број насеља са тим именом.

- Град Прњавор налази се у сјевеозападном дијелу Републике Српске. Прњавор заузима површину од 631 ,45 Кт² и обухвата плодне долине ријека Укрине, Вијаке и Лишње. Смјештен је између планина Мотајице (Оштра главица 625 т н.в.) на сјеверу и Љубића (Свињар 594 т н.в.) на југу.

- Територију града, наводи кандидат, пресијецају веома важни путни правци, који ову локалну заједницу повезују са њеним ближим и даљим окружењем (магистрални пут М 16.1 Клашнице-Прњавор-Дервента, регионални пут Р476 Челинац-Прњавор, регионални пут Р474 Добој-Прњавор-Србац), а дјелимично уз ријеку Укрину, на јужном дијелу, пролази жељезничка пруга Бања Лука — Добој — Сарајево — Плоче). Територијом града Прњавора пролази и аутопут 9. јануар у приближној дужини од 38 километара.

- На подручју града Прњавор идентификовани су следећи водни ресурси: ријека Укрин са Великом и Малом Укрином, Вијака са својим притокама Лишња и Илова, Јадовица, Кремница и Турјаница. На подручју града Прњавор постоје и двије вјештачке акумулације: језеро Дренова и рибњак у Укринском Лугу.

- На подручју града Прњавор раде четири предшколске установе, основно образовање на подручју града Прњавор одвија кроз рад осам централних основних школа. Постоје двије средње школе и музичка школа.

- У већини насељених мјеста налазе се вјерски објекти, највише је православних, слиједе исламски и католички. Кандидат проналази да је најстарије предузеће на подручју Прњавора липицанерска ергела Вучијак. Основана је 1946. године за „потребе народне војске”, а име је добила по оближњем узвишењу Вучијак.

- Водене површине обилују разноврсном врстом рибе и то: шаран, амур, смуђ, штука, бјелица, амерички сомић (цверглан), сом, кесега, деверика, црвенперка, бодорка, клен, бандар. У ријечним токовима се налазе и бројни гмизавци, водоземци и птице. У ријеци Укрини примијећен је боравак даброва.

- Објашњавајући развој наставе природе и друштва кандидат преноси више информација из различитих извора. Тако пише да су се садржаји о природи и друштву изучавали и у оквиру наставе матерњег језика тако што су наставници и ученици описивали појаве у природи и друштву. Даље се наглашава да је наше образовање у 20. вијеку

„преживјело” више реформи. Школске 1958/1959. године проведена је реформа основне школе. Том реформом уводи се наставни предмет познавање природе и друштва и изучава се у прва три разреда основне школе. У четвртном разреду дијели се на два предмета: Познавање природе и Познавање друштва. Последња реформа основних школа у Републици Српској проведена је школске 2021/2022. године.

- У раду су представљени садржаји учења наставе моје околине и наставе природе и друштва према наставном програму, те су идентификовани садржаји који се успјешно могу реализовати у амбијенталној настави (посјете, излети и школа у природи).

- Кандидат констатује да се у последње вријеме више заступа теорија за кориштење ресурса ван школе и учионице. Управо, коришћењем ресурса ван учионице у амбијенту у којем се ученици налазе долазимо до амбијенталне наставе. Тај амбијент може да буде природа, настава у природном окружењу, као и у разним јавним установама и привредним добрима и предузећима.

- Природни услови пружају најбоље могућности за разумијевање и схватање природних и друштвених појава, рад ван учионице је дјечи посебно занимљив. Леца су у непосредном контакту са предметима и појавама у природи и друштву, тако да су у тим условима и мотивација, радозналост и жеља за сазнавањем знатно већи него у уобичајеним „учионичким” условима.

4. Закључак и приједлог

Завршни (master) рад под називом „Природно-географска обиљежја територије града Прњавор у функцији реализације амбијенталне наставе природе и друштва”, кандидата Дарија Влајића на интересантан начин обрађује актуелан и релевантан проблем за разредну наставу, посебно за учење садржаја моје околине и природе и друштва.

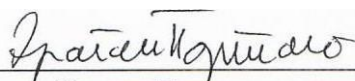
Анализирана је релевантна литература која укључује одговарајуће службене документе града Прњавора, дидактичко-методичке изворе, интересантне фотографије и друго на основу чега је урађена синтеза која је представљена у овом раду. Комисија запажа

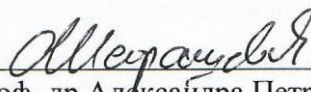
даје кандидат у раду одговорио постављеном циљу и задацима проучавања и на тај начин допринио афирмацији амбијенталне наставе, посебно на територији града Прњавора.

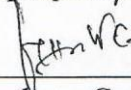
На основу свега претходно написаног, Комисија предлаже да Научно-наставно вијеће Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци овај Извјештај усвоји те на тај начин омогући одбрану завршног (master) рада „Природно-географска обиљежја територије града Прњавор у функцији реализације амбијенталне наставе природе и друштва”, кандидата Дариа Влајића.

Бања Лука, 11. 9. 2023. године.

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ:

(Доц. др Драган Партало, председник)

Проф. др Александра Петрашевић, члан)

Проф. др Славиша Јењић, члан-ментор)

Изјаве

Изјава 1

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је master рад

Наслов рада: Природно-географска обиљежја територије града Прњавор у функцији реализације амбијенталне наставе природе и друштва

Наслов на енглеском: Natura1 geographical features of the territory of the City of Prnjavor, with the purpose of implementation of environmental education in teaching Science and Social

Studies

о резултат сопственог истраживачког рада,

о да master рад, у цјелини или у дијеловима, није био предложен за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,

о да су резултати коректно наведени,

о да нисам кршио ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

У Бањој Луци,

Потпис кандидата

20.9.2023. године

Зорка Војак

Изјава 2

Изјава којом се овлашћује Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци да master рад чини јавно доступним

Овлашћујем Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци да мој master рад под насловом Природно-географска обиљежја територије града Прњавор у функцији реализације амбијенталне наставе природе и Друштва, који је моје ауторско дјело, учини јавно доступним.

Master рад са свим прилозима предао сам у електронском формату, погодним за трајно архивирање.

Мој master рад, похрањен у дигитални репозиторијум Универзитета у Бањој Луци, могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons), за коју сам се одлучио.

1. Ауторство
2. Ауторство — некомерцијално — без прераде
- ☒ 3. Ауторство — некомерцијално — дијелити под истим условима
4. Ауторство — без прераде
5. Ауторство — дијелити под истим условима

Молимо да заокружите само једну од пет понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

У Бањој Луци,

Потпис кандидата

20.9.2023. године

Изјава 3

Изјава о идентичности штампе и електронске верзије мастер рада

Име и презиме: Дарио Влајић

Наслов рада: Природно-географска обиљежја територије града Прњавор у функцији реализације амбијенталне наставе природе и друштва

Ментор: Проф. др Славиша Јењић

Изјављујем да је штампана верзија мог мастер рада идентична електронској верзији коју сам предао за дигитални репозиторијум Универзитета у Бањој Луци.

У Бањој Луци,

Потпис кандидата

20.9.2023. године

